

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Pojem srdce v Matoušově
evangeliumu a jeho interpretace
z pohledu sociální práce**

Gabriela Nohálová

Katedra teologie a filozofie
Vedoucí práce: Dr. Ing. Ladislav Heryán, Th.D.
Studijní program: B7508 Sociální práce
Studijní obor: 6141R030 Pastorační a sociální práce

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Pojem srdce v Matoušově evangeliu a jeho interpretace z pohledu sociální práce napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 4. 5. 2018

Bibliografická citace

NOHÁLOVÁ, Gabriela. *Pojem srdce v Matoušově evangeliu a jeho interpretace z pohledu sociální práce*. Bakalářská práce [rukopis]. Vedoucí práce Dr. Ing. Ladislav Heryán, Th.D. Praha: ETF UK, 2018.

Anotace

Bakalářská práce si klade za cíl nalézat v sociální práci analogie k situacím, ve kterých se v Matoušově evangeliu mluví o srdci. Tohoto cíle autorka dosahuje zejména ve stěžejní třetí kapitole kde nejprve exegeticky vykládá úryvky z Matoušova evangelia, ve kterých je slova srdce užito a podle souvislostí, které ve významech jednotlivých úryvků sleduje, rozděluje úryvky do pěti oddílů nazvaných Jednota, Pokrytectví a zatvrzelost, Uvažování v srdci, Uznání Božího prostoru a Ježíšovo srdce. Význam každého z těchto fenoménů, se kterými je srdce v Matoušově evangeliu spojováno, následně vykládá v kontextu sociální práce a naznačuje tak, jak může uvažování o srdci v biblickém smyslu využít sociální pracovník ve své praxi.

Klíčová slova

srdce, Matoušovo evangelium, sociální práce, mezioborovost

Name of the work

The Concept of Heart in Matthew's Gospel from the Point of View of Social Work

Summary

The aim of this bachelor thesis is to find analogy in social work to situations where the word heart is mentioned in Matthew's gospel. The author achieves it mainly in the third chapter she gives exegetical interpretation of the parts of Matthew's gospel where the word heart is used. According to the meaning, the text is further divided into five parts which are called Unity, Hypocrisy and Obstinacy, Thinking in the Heart, Recognition of God's Space and Heart of Jesus. The meaning of each of these phenomena related to the heart is then interpreted in the context of social work and the author suggests how this thinking about the heart in the biblical sense can be used in practice by a social worker.

Keywords

heart, Matthew's gospel, social work, interdisciplinarity

Poděkování

Tímto děkuji vedoucímu práce Dr. Ing. Ladislavu Heryánovi Th.D. za připomenutí vytyčeného směru a pomoc, svému manželovi za vše, děťátku, které nosím pod srdcem za umožnění psaní a Lucii za pomoc.

Obsah

Úvod	9
1. Vymezení pojmu sociální práce	11
2. Pojem srdce v Bibli.....	14
3. Pojem srdce v Matoušově evangeliu.....	16
3.1 Jednota	16
3.1.1 Matouš 5,27–30.....	17
3.1.2 Matouš 12,33–35.....	19
3.1.4. Jednota v sociální práci	20
3.2 Pokrytectví a zatvrzelost.....	21
3.2.1 Matouš 6,16–25.....	22
3.2.2 Matouš 13,10–17.....	23
3.2.3 Matouš 15,1–20.....	25
3.2.4 Matouš 18,23–35.....	27
3.2.5 Matouš 19,3–10.....	29
3.2.6 Pokrytectví a zatvrzelost v sociální práci.....	31
3.3 Uvažování v srdci	34
3.3.1 Matouš 9,1–7.....	35
3.3.2 Matouš 24,45–51.....	36
3.3.3 Uvažování v srdci v sociální práci	37
3.4 Uznání Božího prostoru	39
3.4.1 Matouš 5,8.....	40
3.4.2 Matouš 22, 37–38	41
3.4.3 Uznání Božího prostoru v sociální práci	41
3.5 Ježíšovo srdce	43
3.5.1 Matouš 11,25–30.....	43
3.5.2 Ježíšovo srdce v sociální práci	45
Závěr	47
Seznam použitých zdrojů	48
Seznam použitých biblických zkratek	51

Úvod

Téma své bakalářské práce jsem volila v kontinuitě s celým průběhem svého studia oboru Pastorační a sociální práce. Je silně ovlivněno důvody, díky kterým jsem se pro studium tohoto oboru rozhodla, z nichž hlavním je má víra v Boha. Ta se sama o sobě obvykle těžce popisuje – ostatně řada autorů zabývajících se teologií upozorňuje na to, že pokud vůbec, lze ji vyjádřit snad jen symbolicky.¹ Přesto jediný poctivý způsob, jak odpovědět na tak silný impulz, jakým bylo nalezení (obdržení) mé víry, jsem ve svém případě vnímala v pokusu tuto zkušenost uchopit co nejlépe teoreticky (studiem alespoň základů teologie a souvisejících oborů) a také praktickou prací na svých vztazích k bližním (které vnímám jako „druhou stranu téže mince“) mimo jiné i v rámci studia sociální práce. Obě zmíněné oblasti nyní reflektuji v této práci.

Jsem si vědoma toho, že způsob mého nazírání sociální práce, i čtení Písma, jako i chápání teologických otázek je ovlivněn mojí zkušeností, která je pouze jednou z variant z celého spektra. Přesto věřím, že tento můj pohled může být legitimním jak v přístupu k Bibli, tak k sociální práci. Netvrdím tedy, že situace, o kterých budu v souvislosti se sociální prací psát se jí týkají obecně ani že můj výklad Matoušova evangelia je jediným možným. Spíše se jedná o jeden z náhledů na danou problematiku, což si uvědomuji, a byla bych ráda, kdyby si to uvědomovali i ti, kdo tuto práci budou číst. Tato subjektivita, jako i osobní integrita, ostatně úzce souvisí s hlavním významem slova „srdce“, jak o něm zde budu pojednávat v biblickém kontextu.

Cílem této práce je zjistit zda je možné ve vymezené oblasti sociální práce nalézat analogie k situacím ve kterých se v Matoušově evangeliu hovoří o srdci, a pokud ano, tak jaké. K jeho dosažení nejdříve vymezuji pojem sociální práce a následně pro představu uvádím různé souvislosti, ve kterých je slova srdce napříč Bibli užíváno. Ve stěžejní třetí kapitole užívám metody exegetického výkladu k přiblížení významu jednotlivých úryvků Matoušova evangelia, které slovo srdce obsahují, k čemuž mi pomáhají zvolené komentáře. Až na výjimky, které v textu popíšu, přitom uvádím úryvky z ekumenického překladu Bible. Pro různé významy slova srdce v kontextu Matoušova evangelia pak nacházím analogie v sociální práci, které opírám zejména o odbornou literaturu.

¹ srov. Noble, 17

K exegezi jsem užívala komentáře od českých i zahraničních autorů, jak v překladu, tak v originále (konkrétně Mrázek, Limbeck, Hagner a Harrington) a u jednotlivých úryvků vždy použila výklad těch autorů, který mi v kontextu připadal nejpřínosnější. Jednotlivé úryvky, které jsou shromážděny ve třetí kapitole, jsem rozdělila do pěti podkapitol dle toho, jak jsem sledovala, že je pojem srdce v Matoušově evangeliu tematizován. První kapitolu, ve které vymezuji pojem sociální práce, stejně jako interpretační části v rámci každé podkapitoly, opírám převážně o vyjádření autorů, kteří se teorií sociální práce či příbuzných pomáhajících profesí zabývají (namátkou mohou uvést Koprivu, Úlehlu, Musila, Svatošovou, Luptona ad.). Tyto autory jsem volila na základě asociací, které se mi během přípravy na psaní práce vybavovaly z minulosti. Našla jsem ale i řadu dalších, jejichž přístup k pomáhajícím profesím mě obohatil nově až při hledání inspirace pro psaní této práce. Čerpala jsem také z několika periodik a časopisů a také z internetových zdrojů.

Na závěr bych zde ráda zopakovala, inspirována Richardem Rohrem, že stejně jako on vnímám, že záležitosti, jimiž se v životě zabýváme, nejsou všechny stejně důležité a daly by se pomyslně vnímat jako „věci tří řádů“.² Čím důležitější naše zážitky, myšlenky i pocity jsou, (a otázky i zážitky týkající se víry v Boha obvykle bývají těmi nejzásadnějšími), tím nesnadnější pak pro nás může být jejich pojmenovávání, uvažování o nich, či dokonce snaha je druhým nějak sdělit. Může se při tom totiž snadno stát, že takovým pokusem jejich úroveň snižujeme.³ Přestože vím, že mi toto v mé práci hrozí, pokusím se svého cíle dosáhnout.

² Rohr, 121

³ Tamtéž

1. Vymezení pojmu sociální práce

Smyslem této práce je interpretovat jednotlivé významy slova srdce, dle toho, jak je užito v Matoušově evangeliu, v kontextu sociální práce. K tomu, abychom se do výkladu jednotlivých úryvků mohli pustit, je ale nezbytné nejdříve vymežit, co se touto sociální prací myslí.

K tomuto účelu můžeme využít například definici, kterou v roce 2000 přijalo Generální shromáždění Mezinárodní federace sociálních pracovníků (IFSW):

„Sociální práce je obor, který podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívá teorii lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti.“⁴

Tuto definici jsem vybrala proto, že zde budu psát o sociální práci, která zakládá svou činnost na lidech a na vztazích, které chovají k sobě samým, k druhým – potažmo ke společnosti, případně k Bohu. Takováto sociální práce totiž, dle mého, s Bibli přirozeně souvisí, protože Bible (včetně úryvků, které zde zmíním) vztahy předpokládá a staví na nich a také může přirozeně podněcovat sociální aktivitu. V uvedené definici je též kladen důraz na změnu, která je v takovém pojetí sociální práce, o kterém zde píšu, zásadním tématem.

Typ sociální pracovníka, kterým se zde zabývám, tudíž staví právě na vztahu, díky kterému může dosahovat změny, jakožto jednoho z hlavních cílů své práce. Takto také například Kopřiva charakterizuje tzv. „angažovaného pracovníka“.⁵ (Jeho popis je vztažen k pomáhajícím profesím obecně, pro naše účely si však jeho tvrzení dovolím vztáhnout právě k sociálním pracovníkům).⁶

Podle Musilova dělení, které se v základních rysech s tím Kopřivovým shoduje, by se u takového pracovníka jednalo o kombinaci

⁴ Generální shromáždění Mezinárodní federace sociálních pracovníků, Definice sociální práce [online];

⁵ Kopřiva, 17

⁶ Kopřiva, 16–18

„filantropického“, „aktivistického“ a „profesionálního“ typu.⁷ Každý z nich totiž akcentuje jednu z charakteristik, které Kopřivův „angažovaný pracovník“ má. „Filantropický typ“ podle Musilova popisu zakládá svoji práci právě na vztazích s klienty, „aktivistický“ klade důraz na solidaritu a angažovanost a „profesionální“ se snaží získávat a uplatňovat odborné znalosti tam, kde mu umožňují nadhled a účinnou a pokud možno nenásilnou intervenci. Tato kombinace je ostatně potvrzením Musilova mínění, že nejčastěji jsou jednotlivé typy v praxi propojovány a s čistým typem sociálního pracovníka se v praxi setkáme spíše výjimečně.⁸

Pokud bych měla vymezit sociální práci negativně, popisem té, o které se zde zmiňovat nebudu, mohu se opět opřít o oba zmíněné autory. Musil by takový typ pracovníka nazval „administrativním“⁹ a Kopřiva „pracovníkem neangažovaným“.¹⁰ Oba takového pracovníka popisují jako člověka, který vstupuje s klientem do kontaktu, během kterého se pouze snaží v rámci konvenčních pravidel (která pokládá za objektivně platná) vykonat co je třeba, nejčastěji poskytnout informace, či naopak informace přijmout, posoudit je dle standartizovaných postupů a předat je dál. V takovém kontaktu není navazování vztahu nezbytné, a proto tento typ sociální práce není tím, na který bych se zde chtěla zaměřit.¹¹

Záměrně také to, co zde míním sociální práci, neoznačuji jako *křesťanskou* sociální práci, ačkoli by se mohlo zdát, že pokud čerpám z Bible, budu sociální práci takto chápat. Nedělám to zejména proto, že jsem doposud nebyla schopná najít specifikum, které by křesťanskou sociální práci odlišovalo od jiné (jež staví na attributech, které jsem již popsala). O tom, dle mého, svědčí například definice křesťanské práce z časopisu Sociální práce, jak byla vypracována na CMTF UP Olomouc, která vychází z uvedené definice sociální práce IFSW z roku 2000 a osobně v ní neshledávám přidanou hodnotu, která by vysvětlovala označení *křesťanská*.¹² Je sice pravda, že vykonavatelé sociální práce, která je nazývána křesťanskou, bývají obvykle církve a některé skutečnosti bývají nazírány biblickým prismaem. Čistě subjektivně také může být vnímán rozdíl v křesťanské sociální práci

⁷ Musil, Typologie pojetí sociální práce [online]

⁸ Tamtéž

⁹ Tamtéž

¹⁰ Kopřiva, 16

¹¹ Musil, Typologie pojetí sociální práce [online]; Kopřiva, 16–18

¹² CMTF UP Olomouc, 56–57.

i v důrazu, který je kladen na duchovní stránku člověka. Tyto aspekty sociální práce však nepovažuji za ty nejpodstatnější a také se domnívám, že výše zmíněné nelze napříč jednotlivými službami zobecnit. A proto pokud bych na toto pojmosloví přistoupila, předem bych mohla neprávem některé služby zvýhodňovat, či naopak znevýhodňovat vůči jiným.

Pojem *vztah*, který výše zmiňuji, má zastřešovat situace, kdy sociální pracovník vůči klientovi zaujímá nějaký postoj a nějak se k němu chová. Kdy s ním jedná dlouhodoběji, snaží se napomoci pozitivní změně v jeho životě a také je schopen a ochoten reflektovat své vlastní postoje a jednání a měnit je, pokud to uzná za vhodné či nezbytné.

Primárně se tedy zaměřuji na to, jakou inspiraci může výklad slova srdce přinést samotnému sociálnímu pracovníkovi pro uvažování o sobě samém. Pro odpovědi na otázky týkající se druhých, například klientů, mu sice může také být nápovědou, ovšem domnívám se, že smyslem daných úryvků z Matoušova evangelia je právě dosahování změny prostřednictvím sebe, nikoli setrvávání na svém a snaha měnit druhé.

2. Pojem srdce v Bibli

V této kapitole uvádím příklady toho, v jakých souvislostech je pojmu srdce užíváno napříč celou Bibli. Může to pomoci k dosažení vytyčeného cíle v uvědomění si bohatosti významů pojmu srdce napříč celou Bibli. Čtenář tak může být uveden do kontextu, který mu pomůže lépe chápat význam tohoto významu i v rámci Matoušova evangelia. Høystad uvádí, že hebrejského pojmu *léb*, *lébáb* je jen ve Starém zákoně užito asi osm set padesátkrát, přičemž je to jen jeden z výrazů, který bývá jako srdce překládán.¹³ To už samo o sobě naznačuje, jak je tento pojem v Bibli významný.

V češtině slovo *srdce* vyvolává jiné asociace než v hebrejštině. Zatímco u nás představuje povětšinou jen citovou stránku člověka, v hebrejsko-semitském myšlení je to sídlo celého *vnitřního života* člověka. Kromě citů to tedy mohou být paměť, myšlenky, lidské záměry a rozhodování o nich.¹⁴

Můžeme se setkat také s formulacemi, ve kterých je řečeno, že má člověk od Boha „srdce k myšlení“ (Sir 17,6) a kdy o jeho spáse rozhodují „myšlenky srdce“ samotného Boha (Žl 33,11). „Zatvrzelé srdce“ lze chápat jako úzkoprsost.¹⁵

Podle Slovníku biblické teologie je srdce místem setkávání člověka s Bohem a to jak ve Starém tak v Novém zákoně. Často to předpokládá překonání citové stránky a sestoupení až tam, kde ve svém nitru člověk „vede dialog se sebou samým, vypořádává se se svou zodpovědností a zaujímá vůči Bohu kladný či záporný postoj. Vrcholem setkání člověka s Bohem v srdci je pak jejich setkání v lidském srdci Syna Božího.“¹⁶

V Bibli se můžeme setkat i se srdcem, které je v rozporu s klamným zevnějškem, což má vyjadřovat rozpor v člověku (lze nazvat též dvojakostí), při kterém se skutečné záměry člověka zásadně rozcházejí s tím, jak se prezentuje. Takovéto jednání je v Bibli jednoznačně odmítnuto. Také všemožná snaha zalíbit se před druhými je ve vztahu k Bohu marná, protože před ním má člověk odpovědnost, které nelze uniknout jakoukoli neupřímností. Bůh vidí až do srdce. Bible popisuje i „obnovou srdce“, kdy

¹³ Høystad, 70

¹⁴ Duplacy, 473

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ Tamtéž

člověk může Boha hledat celým svým srdcem, stejně jako ho se srdcem zkroušeným a zdeptaným prosit o obnovu, o stvoření srdce nového, čistého.¹⁷

Toto nové srdce je Bohem slíbené – jak symbolicky Izraeli, tak i poněkud konkrétněji jednotlivcům, vyjmutím „kamenného srdce“ a darováním „srdce z masa“ (Ez 36,26). S tímto darovaným srdcem se setkáme v synoptických evangeliích, kde Ježíš bojuje proti farizejskému formalismu a zdůrazňuje možný zdroj zla – lidské srdce.¹⁸

Pavel tvrdí, že víra v Krista je rozhodnutím srdce, které sjednává vnitřní obnovu. Víra se srdcem úzce souvisí. Skrže víru také Kristus přebývá v našich srdcích (srov. Řm 10,9; Ef 3,14 apod.).¹⁹

Jak již bylo řečeno, jako srdce bývá překládáno hebrejské *léb*, *lébáb*,²⁰ které označuje i srdce fyzické a je doslovným zdrojem života. Častěji ale vyjadřuje vnitřní podstatu člověka, podobně jako *nefeš*²¹ (duše) či *rúach* (duch).²² Je třeba přitom říci, že srdce je spíše zdroj uvědomělé činnosti, než sídlem pudů. Milování Boha je vědomé rozhodnutí, které se stává druhou přirozeností. Izraelité tedy srdcem myslí celou osobnost – charakter.²³

Srdce je v Izraeli sídlem a zdrojem udatnosti a síly, stejně jako strachu, radosti, bolesti, pýchy, náklonnosti, pohrdání, starosti a soucitu, hněvu i nenávisti, žádosti apod. Ale také sídlem a zdrojem myšlení, fantasmie, úvah a umělecké tvořivosti. Srdce je střediskem osobního jednání a rozhodování člověka.²⁴

Srdce je v hebrejštině používáno také ve smyslu lidské vůle, pro kterou tento jazyk nemá vlastní výraz. Srdce můžeme též popsat jako organizovanou sílu duše, životní energii, jíž se liší jeden člověk od druhého. Srdce označuje osobní lidský život ve všech jeho projevech. Je-li srdce živeno falešnými žádostmi, zhrubne, zatvrdí se, pozdvihne se, zpychne, zbytní, takže si člověk nakonec přivlastňuje srdce podobné srdci Božímu. Ale zkroušené a potřené srdce má Bůh v oblibě, neboť takové je příznakem pokání.²⁵

¹⁷ Duplacy, 474

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ Tamtéž

²⁰ Novotný A., 958

²¹ Tamtéž

²² Tamtéž

²³ Tamtéž

²⁴ Novotný A., 959

²⁵ Tamtéž

3. Pojem srdce v Matoušově evangeliu

V této kapitole se dostávám k samotnému naplnění cíle, který jsem si v této práci vytyčila. Vykládám v ní totiž jaké významy pojem srdce v Matoušově evangeliu nese. Následně je v rámci každé podkapitoly, z nichž každá vyjadřuje jeden z těchto významů také interpretuji z hlediska sociální práce.

Matoušovo evangelium jsem pro výklad slova srdce použila proto, že se v něm vyskytuje ze všech evangelií nejpočetněji. Toto evangelium bylo na rozdíl od jiných psáno pro křesťany z původní židovské obce,²⁶ z čehož vyplývá, že se v něm předpokládá čtenářova znalost Starého zákona, ke kterému se často odkazuje.

Mrázek jeho vznik vysvětluje jako reakci na potřeby specifické skupiny křesťanů, vzešlé ze Židů žijících v Antiochii. Víme také o skupině původně pohanských křesťanů, která v té době v Antiochii sídlila. Tato komunita byla základnou sv. Pavla při jeho misiích a čerpala z Markova evangelia. Pro autora i čtenáře budoucího Matoušova evangelia byla však Markova verze nedostatečná. Proto ji autor rozšířil o témata, která byla pro tuto specifickou skupinu (na rozdíl od jiných) stále ještě aktuální. Takovým tématem byla například otázka o dodržování Mojžíšova zákona, či tradice, která z tohoto prostředí vzešla a stále se v něm udržovala.²⁷

Matoušovo evangelium tudíž patří mezi synoptická evangelia a srovnání s ostatními z nich se proto někdy nabízí. Jeho pojetí Krista je přitom specifické v tom, že ho vidí jako Mesiáše očekávaného a předpovězeného ve Starém zákoně, což samo o sobě přiznává Ježíši určitou autoritu.

V této kapitole se pozastavím nad všemi pasážemi Matoušova evangelia, ve kterých se vyskytuje slovo srdce, jež za pomoci komentářů vyložím tak, abych vyplývající význam mohla interpretovat v kontextu situací, se kterými se ve své praxi může setkat sociální pracovník. Kapitulu jsem rozdělila do pěti podkapitol podle toho, jak jsem sledovala, že je srdce napříč Matoušovým evangeliem tematizováno.

3.1 Jednota

První ze souvislostí, ve které se v Matoušově evangeliu srdce opakovaně vyskytuje a kterou zde zmíním, je jednota srdce. Takto bychom alespoň mohli nazvat opak toho, před čím evangelium v různých obměnách varuje, a tím je

²⁶ Mrázek, 11

²⁷ Mrázek, 11–12

rozdvojenost či dvojakost v myšlenkách, řeči a jednání. Rozdvojenost zde přitom chápu jako neochotu zkoumat motivace, které nás vedou k určitému jednání i naše jednání samotné. Touto neochotou pak rozumím spíše lenost či neuvědomělost než zarputilé obhajování svých zájmů, či záměrné poškozování druhých. A právě v míře rozdvojenosti a z ní vyplývající zarputilosti vnímám rozdíl mezi úryvky této a následující podkapitoly, byť principiálně je v nich popisován stejný jev. Proto jsem je od sebe oddělila.

3.1.1 Matouš 5,27–30

²⁷Slyšeli jste, že bylo řečeno: 'Nezcizoložíš.' ²⁸Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu chtivě, již s ní zcizoložil ve svém srdci. ²⁹Jestliže tě svádí tvé pravé oko, vyrvi je a odhoď pryč, neboť je pro tebe lépe, aby zahynul jeden ze tvých údů, než aby celé tvé tělo bylo uvrženo do pekla. ³⁰A jestliže tě svádí tvá pravá ruka, utni ji a odhoď pryč, neboť je pro tebe lépe, aby zahynul jeden ze tvých údů, než aby celé tvé tělo bylo uvrženo do pekla.²⁸

Daný úryvek je součástí horského kázání, které mnozí považují za stěžejní část evangelia. Je tomu tak zejména proto, že v něm Ježíš shrnuje možná to nejpodstatnější ze svého učení a dává tím také základy křesťanské etice.

Zde uvedená pasáž je pak součástí několika antitezí, jejichž nejdůležitějším poselstvím je důraz na naplnění odkazu Starého zákona. Ježíš opakovaně připomíná, že tím, co učí, nechce minulé rušit či vyvracet, ale naopak přivádět blíže k postatě dříve poznaného. Nároky, které se zdá, že z antitezí na Ježíšovy následovníky vyplývají, mohou působit radikálně a přehnaně. Podle všeho se však tímto důrazným jazykem snaží probudit své posluchače z letargie a přivádět je právě ke smyslu toho, co již dříve prostřednictvím Starého zákona bylo řečeno.

Konkrétně v této druhé antitezi je srdce zmiňováno v souvislosti s cizoložstvím. Prevence, o které zde Ježíš v souvislosti s cizoložstvím mluví, může vyznívat nelidsky až krutě. Takto odvážná slova nám ale snad mohou pomoci představit si, že to, o co nevěrným chováním můžeme přijít, je možná ještě cennější než některý z údů, které si představit umíme a přicházeli bychom o něj jen neradi.

Limbeck se ve svém výkladu této pasáže drží čistě tematiky cizoložství a nijak ji se smyslem ostatních antitezí nespojuje ani z ní nic dalšího

²⁸ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

nevyvozuje. Pouze zdůrazňuje to, že partnerské svazky jsou nabourávány už dříve, než se některý z partnerů dopustí přímo nevěry. Samotná neúcta vůči svazku mezi dvěma lidmi, byť třeba jen v myšlenkách, už tento vztah nabourává.²⁹

Hagner zase upozorňuje na to, že před touhou po cizí manželce jsme varováni už například v Desateru. Avšak podle něj tady Ježíš upřesňuje (tudíž nevyvrací ani nezpřísňuje), že abychom jednali ve smyslu, jaký má nést přikázání – tudíž uchovali si svou svobodu, máme toto vztahovat na všechny ženy (ve smyslu těch, ke kterým jsme přitahováni, ať už jde o ženy nebo muže), ne pouze na manželky svých bližních.³⁰ A nevěrou se tedy nemyslí pouze plánování či touha po sexuálním vztahu, ale nevěra v srdci – touha po něčem, co víme, že nemůžeme udělat, aniž bychom zradili naši věrnost Bohu. Vnímání toho, kdy věrnost Bohu zrazujeme, je přitom přirozeně hluboce subjektivní.

Hagner také říká, že Ježíš prohlubuje Starý zákon tím, že hledá, co je v srdci a jak se to projevuje v činech a zpět od činů k vnitřnímu člověku (srdci). Apeluje přitom na ty, kdo se považují za *učedníky Božího království*, aby jim záleželo především na hledání tohoto království (ať už si ho představují jakkoli). Je pro ně totiž lépe dobrovolně se vzdát dílčích a pomíjivých tužeb, než toto království navždy ztratit.³¹

Já bych tuto antitezi ráda zobecnila a dala do souvislosti s těmi ostatními, když si je dovolím interpretovat souhrnně jako oblasti života, kterým máme věnovat zvýšenou pozornost (podobně jako například ve zmíněném Dekalogu), abychom si udrželi vnitřní a vnější jednotu a osobní svobodu. Nikoli proto, abychom se porovnávali s ostatními a ukazovali na ty, kdo podle nás jednají špatně. Ani proto, že bychom se měli chtít vyhýbat nějakým trestům – Ježíš nám zde nevyhrožuje. Pouze říká cosi o lidské povaze a o tom, že pokud sami sebe nebudeme chtít kultivovat ve vztahu k druhým lidem (srov. Exod 20,13; Mt 5,23-24; Mt 19,7-8 ad.) a tím i k Bohu (srov. Mt 15,4-6), můžeme spolu s naším tělem ubližovat také naší duši. Tělo a duše přitom v biblickém pojetí tvoří dvě neoddělitelné složky jednoho celku, z nichž ani jednu nelze opomíjet pokud chceme opravdové svobody dosáhnout.³²

²⁹ Limbeck, 73–76

³⁰ Hagner, Volume 33a: Matthew 1–13, 120

³¹ Hagner, Volume 33a: Matthew 1–13, 121

³² srov. Ambros, 33

Můžeme se vrátit ještě k Limbeckovi podle něhož „ve svém srdci“ znamená už v myšlenkách, podle své vůle.³³ Ježíš tudíž radikalizuje své požadavky tak, že nezáleží pouze na našich činech. Zdůrazňuje, že naše činy vychází právě z našich myšlenek. Dává nám tím impuls, abychom si svých myšlenek všímali, abychom se jimi zabývali a nepovažovali je za bezvýznamné jen proto, že jsme je ještě neuvedli ve skutek. Pokud tedy činy vznikají už v našich myšlenkách – v našem srdci, Ježíš nás tímto vyzývá k tomu, abychom zkoumali příčiny našeho jednání a původ a smysl pravidel, která dodržujeme.

3.1.2 Matouš 12,33–35

³³*Zasaďte dobrý strom, i jeho ovoce bude dobré. Zasaďte špatný strom, i jeho ovoce bude špatné. Strom se pozná po ovoci.* ³⁴*Plemeno zmijí: Jak může být vaše řeč dobrá, když jste zlí? Čím srdce přetéká, to ústa mluví.* ³⁵*Dobrý člověk z dobrého pokladu srdce vynáší dobré; zlý člověk ze zlého pokladu vynáší zlé.*³⁴

Podle Mrázka 34. verš obrací pozornost k příčinám; Ježíš jím říká farizeům: „zamyslete se nad sebou a nad tím, proč takto jednáte. Nejde jen o to, že si od nynějška začnete dávat pozor na to, co říkáte. Zamyslete se nad tím, co je v nepořádku s vámi, když kolem sebe vypouštíte jed. Ten, kdo chce užtknout, je zmije.“³⁵ V následujícím verši je pak pouze jinými slovy řečeno totéž, co v předchozím; totiž, že člověk má jít do sebe, k jádru věci. Nemá smysl přikazovat pravidla, když ten, kdo je má dodržovat, nezná jejich smysl. Prvním pravidlem, které bychom měli dodržovat je reflexe toho, jak o druhých, o sobě a o Bohu smýšlíme a jak přitom jednáme. Všechno ostatní se teprve odvíjí od ní.

Podle Hagnera se tato pasáž snaží upozornit na důležitost všech slov. Varuje před nezodpovědnou i bezohlednou řečí stejně jako před zlou. Všem křesťanům, čtenářům Matoušova evangelia, tak připomíná, že nesou zodpovědnost za všechna slova, která vyřkli, stejně jako za skutky, které vykonali. Spravedlnost člověka totiž spočívá v obojím – ve slovech i skutcích.³⁶

Na obou úryvcích Matoušova evangelia se ukazuje, jakými způsoby se naše nitro projevuje. Prostřednictvím našich myšlenek, prostřednictvím

³³ Limbeck, 76

³⁴ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

³⁵ Mrázek, 213

³⁶ Hagner, Volume 33a: Matthew 1–13, 351

našeho jednání a nyní také v tom, co říkáme. Žádný z těchto aspektů není více či méně důležitý, a každý je zásadní pro to, abychom své nitro zachovali v celistvosti a jednotě.

3.1.4. Jednota v sociální práci

Kopřiva ve své knize *Lidský vztah jako součást profese* popisuje tři paradoxy pomáhajících profesí, které z pozice angažovaného pracovníka (jak je popsán v kapitole 1. Sociální práce) vyplývají. První paradox Kopřiva nazývá „pochopení pro každého“.³⁷ Říká, že „úkol angažovaného pracovníka je každého klienta pochopit, zajímat se o něj, vcítit se do něj, přijímat ho, jaký je, držet mu palce – prostě ho mít rád, vidět v něm i ty dobré stránky, které většinou ostatním unikají“ a zároveň dodává, že nejtěžší je na tomto úkolu právě ono vztažení ke *každému* klientovi.³⁸

Dále totiž popisuje případy, které zná ze své praxe každý pomáhající, tudíž i sociální pracovník, kdy má tendenci některé klienty před druhými upřednostňovat, či naopak zanedbávat nebo se jim vyhýbat. Důvody, které ho k takovému jednání vedou, mohou být přitom nanejvýš legitimní a není pochyb, že v některých případech mohou být také tím, co mu umožňuje, nebo naopak zabraňuje, jeho práci dobře vykonávat. Co je však v takových situacích obzvláště důležité, je otevřené přiznání sobě samému, jak se věci mají, vědomá práce s vlastními pocity a hledání řešení, které by v dané situaci bylo nejvhodnější (včetně opuštění tohoto pracovního vztahu, pokud není v silách pracovníka v něm čestně setrvávat).³⁹

Právě pokud pracovník ignoruje svůj vnitřní hlas, který ovlivňuje to, jak o klientovi smýšlí, může se svým jednáním dopustit hrubých chyb. Tou hlavní je pak narušení *vztahu* – a to jak mezi ním a klientem, tak vůči jeho okolí, i celé společnosti. Konkrétně se to může stát, pokud pracovník klienta hodnotí, chová se k němu neuctivě či sprostě a to například proto, že ho ztotožňuje s někým, kdo mu v životě ublížil (na základě společných znaků).⁴⁰ Vztah mohou rovněž narušit i pozitivní emoce, kdy pracovník v klientovi vidí přitažlivého člověka či ho ztotožňuje s někým, na koho má dobré vzpomínky, a na základě toho se k němu chová jinak než k ostatním.

³⁷ Kopřiva, 21

³⁸ Tamtéž

³⁹ Kopřiva, 21–24

⁴⁰ Tamtéž

Jednotu, která je tématem této kapitoly, tak v sociální práci spatřuji například v uvědoměném pojmenovávání svých vnitřních pohnutek a v práci s nimi.

Další oblastí, kterou bych na tomto místě ráda zmínila, je vědomá práce s jazykem, který je pro sociální pracovníky jedním z hlavních nástrojů k výkonu jejich profese. Užívání jazyka je totiž nepochybně propojeno s myšlením a následně i jednáním. I zde se tedy může projevit jednota či nejednota daného pracovníka. To, jak je například oslovování různě znevýhodněných osob důležité v tom, jak je vnímá společnost, i jak oni vnímají sami sebe, reflektuje například Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (MKF),⁴¹ kterou v roce 2001 zveřejnila Světová zdravotnická organizace (WHO). Tento dokument reaguje na vývoj ve vnímání osob se znevýhodněním tím, že je nahlíží pozitivně a klade důraz na to, že jsou v první řadě lidmi a jejich znevýhodnění je druhořadé. Také věnuje pozornost jejich schopnostem, nejen omezením. Zachování důstojnosti, která bývá v sociální práci častým tématem, nespočívá pouze v pasivním tolerování existence lidí se znevýhodněním, ale naopak v aktivní podpoře jejich začlenění do společnosti. Tento vývoj můžeme sledovat také v dalších lidskoprávních dokumentech i kodexech, jakými jsou např. Úmluva o právech lidí se zdravotním postižením, či Etický kodex sociálních pracovníků ČR. Také každá organizace má své vnitřní předpisy, ve kterých formuluje, jak své klienty vnímá, jak jsou v rámci služeb, které poskytuje, titulováni a oslovováni. I to je vyjádření myšlenky, vedoucí k činům.

Všechny tyto dokumenty, a řada dalších, mohou být pro sociálního pracovníka v jeho práci nejen inspirací a oporou, ale také například cestou k sebereflexi, která může napomoci *jednotě*, jak je pojednávána v této podkapitole. Pokud pracovník zjistí, že se s některými vyjádřeními v dokumentech obsaženými vnitřně neztotožňuje či je v praxi nevykonává, může ho to přimět k hledání důvodů, proč tomu tak je.

3.2 Pokrytectví a zatvrzelost

Obsah této podkapitoly úzce navazuje na obsah podkapitoly předešlé. Také totiž pojmenovává jistou rozdvojenost v jednání a myšlení (v srdci). Tuto nejednotu můžeme nazvat také pokrytectví, přičemž pokrytectví můžeme vnímat jako prohloubení jevů popsaných dříve. Podle Slovníku biblické

⁴¹ Světová zdravotnická organizace, *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví*; V originále ICF: International Classification of Functioning, Disability and Health

teologie je pokrytcem „každý, jehož činy odporují myšlenkám jeho vlastního srdce“, ⁴² jinými slovy ten, kdo jedná v rozporu se svým vnitřním přesvědčením. Rozsáhlost této podkapitoly je dána zejména tím, že motivací k takovému jednání může být celá řada a Matoušovo evangelium jich také mnoho popisuje (snaha zalíbit se u Mt 6,2-5; pohodlnost u Mt 13,15; strach ze změny u Mt 15,1-20 ad.). Kromě této rozdvojenosti je ale společným jmenovatelem pro všechny druhy pokrytectví také to, že jeho následkem bývá zatvrzelost, která člověku brání ve změně k lepšímu – v obrácení. ⁴³

3.2.1 Matouš 6,16–25

¹⁶A když se postíte, netvařte se utrápeně jako pokrytci; ti zanedbávají svůj vzhled, aby lidem ukazovali, že se postí; amen, pravím vám, už mají svou odměnu. ¹⁷Když se postíš, potři svou hlavu olejem a tvář svou umyj, ¹⁸abys neukazoval lidem, že se postíš, ale svému Otci, který zůstává skryt; a tvůj Otec, který vidí, co je skryto, ti odplatí. ¹⁹Neukládejte si poklady na zemi, kde je ničící mol a rez a kde je zloději vykopávají a kradou. ²⁰Ukládejte si poklady v nebi, kde je neničící mol ani rez a kde je zloději nevykopávají a nekradou. ²¹Neboť kde je tvůj poklad, tam bude i tvé srdce... ²⁴Nikdo nemůže sloužit dvěma pánům. Neboť jednoho bude nenávidět a druhého milovat, k jednomu se přidá a druhým potom pohrdne. Nemůžete sloužit Bohu i majetku. ⁴⁴

Na příkladu půstu nám Matoušův Ježíš představuje dva způsoby, jak ke svým činům přistupovat. Mrázek tento rozdíl popisuje jako „rozhodnutí, zda v postu chceme sestoupit na dno svých možností, abychom poznali možnosti Boží, nebo zda chceme pouze svoji zbožnost ukazovat před druhými.“ ⁴⁵ V tom se ukazuje, na čem nám především záleží. Poklad je totiž to, v čem vidíme hodnotu, na čem lpíme, k čemu jsme přitahováni. Ježíš nás tedy vyzývá abychom se nechali přitahovat tam, kde to má smysl. Zatímco první část tohoto úryvku bývá často chápána jako rada pro posmrtný život, v kontextu druhé části je zřejmé, že nejde o žádnou investici do budoucna (dobré skutky), kterou zúročíme až po smrti, nýbrž že nám má tato rada pomoci orientovat se v hodnotách už dnes, tam, kde se právě nacházíme. ⁴⁶

⁴² Duplacy, 344

⁴³ Tamtéž

⁴⁴ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

⁴⁵ Mrázek, 98

⁴⁶ Mrázek, 100

Limbeck se ve svém výkladu drží otázky bohatství v našem životě. Ať už v přeneseném smyslu, kdy spatřuje největší bohatství v možnosti obdarovávat druhé, či dokonce se jim darovat (po vzoru Boha), a nebo ve smyslu doslovném, kdy tvrdí, že se bohatství nemáme apriori nijak štítit ani bát. Pouze se máme vyvarovat toho, abychom se na bohatství tohoto světa – na svůj majetek (aramejsky *mamona*⁴⁷) vnitřně vážali, vnímali ho jako svůj hlavní životní cíl a v důsledku ho tak učinili svým pánem.⁴⁸ I materiální bohatství tudíž může být v životě prospěšné, pokud je jeho majitel nepovažuje za smysl a cíl svého života ale za možnost obdarovávat druhé a podle toho se svým majetkem nakládá – nehromadí si ho, nenechává ho jen pro sebe.⁴⁹ Vyplývá z toho, že bohatství samo o sobě nijak nebrání člověku, aby byl srdcem u Boha a jednal podle jeho řádu.

Hagner poukazuje na to, že historicky byla situace, kdy měl člověk sloužit dvěma pánům, skutečně možná, a to například tehdy, kdy otroka vlastnili dva bratři. To nám může pomoci v pochopení názornosti této situace. Z principu věci totiž vyplývá, že skutečně sloužit pak člověk nemůže ani jednomu ze svých pánů. Zájmy obou se totiž dříve či později musí začít vylučovat. Hagner také v podstatě potvrzuje Mrázkovu upozornění na přínos Ježíšova výroku pro naši orientaci v tomto životě, nikoli jen v perspektivě života budoucího. A celou pasáž pak shrnuje (viděno čistě logickou úvahou): pokud je mým hlavním zájmem hromadění majetku či vlastnění čehokoli na tomto světě, nemůžu zároveň mít na prvním místě Boha a otázku po jeho vůli ve svém životě.⁵⁰

Z tohoto úryvku se tedy nejen dozvídáme, že pokud je naším cílem služba Bohu, nemůžeme zároveň mít za cíl hromadění majetku. Také se nám zde říká, že opravdová služba Bohu nikdy nespočívá v bohoslužebných úkonech více než v dobrých vztazích. Myslet si opak by bylo pokrytecké.

3.2.2 Matouš 13,10–17

¹⁰Učedníci k němu přistoupili a řekli: "Proč k nim mluvíš v podobenstvích?" ¹¹On jim odpověděl: "Protože vám je dáno znáti tajemství království nebeského, jim však není dáno. ¹²Kdo má, tomu bude dáno a bude mít ještě víc; ale kdo nemá, tomu bude odňato i to, co má. ¹³Proto k nim mluvím v podobenstvích, že hledíce

⁴⁷ Limbeck, 104

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ Hagner, Volume 33a: Matthew 1–13, 158

nevidí a slyšíc neslyší a nechápou. ¹⁴A plní se na nich proroctví Izaiášovo: 'Budete stále poslouchat, a nepochopíte, ustavičně budete hledět a neuvidíte. ¹⁵Neboť obrostlo tukem srdce tohoto lidu, ušima nedoslýchají a oči zavřeli, takže nevidí očima a ušima neslyší, srdcem nepochopí a neobráti se - a já je neuzdravím.' ¹⁶Blažené vaše oči, že vidí, i vaše uši, že slyší. ¹⁷Amen, pravím vám, že mnozí proroci a spravedliví toužili vidět, na co vy hledíte, ale neviděli, a slyšet, co vy slyšíte, a neslyšeli.⁵¹

Na rozdíl od Lukášovy interpretace této pasáže (Lk 8,9), kde se učedníci ptají po výkladu Ježíšova podobenství, Marek (Mk 4,10) s Matoušem chápou otázku učedníků shodně, jako odlišení se od těch, kteří Ježíšova slova poslouchají ale neslyší – nechápou. Na tom se ukazuje, a na Ježíšově odpovědi pak obzvláště, že mezi jeho posluchači byli vždy tací, u kterých jeho slova přinesla kýžený užitek, jímž má být obrácení a uzdravení, ale i tací, u kterých měla účinek opačný – zatvrzelost. Narážkou na Izaiáše i jeho výslovnou citací Ježíš potvrzuje, že právě lenost a pohodlnost („srdce obrostlé tukem“) může být důvodem, proč Ježíšova slova někteří nechápou. Naslouchají „pěkným řečem“ ale nechápou, že se jich to týká, že se to týká jejich záchrany. Pohodlně zůstávají u svého a nesnaží se od Ježíše nic naučit.⁵² To co jim brání v obrácení a uzdravení není nějaká jejich indispozice či neschopnost, ale prostá lenost a pohodlnost měnit to, co je dávno zažito, ačkoli by jim to mohlo přinést zcela nový život.

Nelze zde také nevzpomenout poznámku z úvodu o symbolismu užívaném k vyjádření nevyjádřitelného – například Božího království. Zmíněný Richard Rohr to vyjadřuje slovy:

„Jednou z velkých obtíží teologie a spirituality je právě to, že se zabývá *nejlepšími věcmi, o kterých se nedá vůbec mluvit*. A tak, pokud v nějakém náboženství chybí pokora ve věcech týkajících se našeho poznání, začne být plné domýšlivosti, hlouposti a pověrčivosti... Jediným možným způsobem, jak můžeme o Bohu a transcendentních věcech mluvit, je, když se vyjadřujeme pomocí metafor a obrazů. Žádný jazyk není schopen popsat to, co je svaté.“⁵³

⁵¹ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

⁵² Mrázek, 225–226

⁵³ Rohr, 121

Také Ježíš zde odůvodňuje, proč volí symbolický jazyk podobenství. Pregnantně totiž některé věci vyjádřit nelze a pravý smysl symbolické řeči pochopí pouze ten, kdo o to bude usilovat. Jsme zde tedy vyzýváni k aktivitě (srdce) a ten, kdo je líný ji vyvinout (má „srdce obrostlé tukem“), daného výsledku nedosáhne. Pokud bychom tuto aktivitu chtěli nazvat například modlitbou, mohli bychom to vyjádřit také tímto Rohrovým citátem: „Srdce, které není naplněné modlitbou, si vždycky přizpůsobí realitu tak, jak se mu to hodí“.⁵⁴

O různých způsobech nebo též fázích chápání otázek víry svědčí také například historický vývoj apofatické a katafatické teologie ve východní tradici. Zatímco katafatická (pozitivní) cesta vede člověka k pojmenovávání Boha pomocí poznaného, apofatická (negativní) akcentuje ty momenty, kdy člověk naráží na hranice svého poznání a musí jít v uvažování dál, kdy je vyzván k tomu aby hleděl na věci jinak než očima a přitom viděl a poslouchal jinak než ušima a přitom chápal.⁵⁵ Právě na tu zkušenost, kterou později popisuje apofatická teologie, zde mohl Ježíš narážet. V duchu této práce, i celé biblické teologie, by se pak také dalo říci, že jak uvažování, tak uvažování v srdci (případně modlitba, jak je popsána v předešlém odstavci), jsou pro čtení Písma potřebné.

V tomto úryvku se tedy dozvídáme o tom, že nepochopení Ježíšových slov nepramení z nesrozumitelnosti jeho vyjádření, ale z lenosti, která vyjadřuje naše pokrytectví. Pochopení Ježíše totiž pochází nejen z intelektuální aktivity ale také z aktivity srdce. K tomu, aby člověk jeho slova i činy mohl pochopit, musí vnímat všemi prostředky, které má k dispozici. Pouze pokud se opravdu zajímá a je cele zaangażovaný, může začít chápat.

3.2.3 Matouš 15,1–20

¹Tehdy přišli k Ježíšovi z Jeruzaléma farizeové a zákoníci a řekli: ²"Proč tvoji učedníci porušují tradici otců? Vždyť si před jídlem neomývají ruce!" ³On jim odpověděl: "A proč vy přestupujete přikázání Boží kvůli své tradici?" ⁴Vždyť Bůh řekl: 'Cti otce i matku' a 'kdo zlořečí otcí nebo matce, ať je potrestán smrtí.' ⁵Vy však učíte: Kdo řekne otcí nebo matce: 'To, čím bych ti měl pomoci, je obětní dar', ⁶ten již to nemusí dát svému otcí nebo matce. A tak jste svou tradicí zrušili slovo Boží. ⁷Pokrytci, dobře prorokoval o vás Izaiáš, když řekl: ⁸'Lid tento ctí mě rty, ale srdce jejich je daleko ode mne; ⁹ marně mě uctívají, neboť učí naukám, jež

⁵⁴ Rohr, 123

⁵⁵ Noble, 80–81

jsou jen příkazy lidskými." ¹⁰ Svolal zástupy a řekl: "Slyšte a rozumějte: ¹¹Ne co vychází do úst, znesvěcuje člověka, ale co z úst vychází, to člověka znesvěcuje." ¹²Tu přišli učedníci a řekli mu: "Víš, že se farizeové urazili, když slyšeli to slovo?" ¹³Ale on jim odpověděl: "Každá rostlina, kterou nezasadil můj nebeský Otec, bude vykořeněna. ¹⁴Nechte je: slepí vedou slepé. A když vede slepý slepého, oba spadnou do jámy." ¹⁵Petr mu na to řekl: "Vysvětli nám to podobenství!" ¹⁶On odpověděl: "I vy jste ještě nechápaví? ¹⁷Nerozumíte, že to, co vychází do úst, přijde do břicha a jde do hnoje? ¹⁸Však to, co z úst vychází, jde ze srdce, a to člověka znesvěcuje. ¹⁹Neboť ze srdce vycházejí špatné myšlenky, vraždy, cizoložství, smilství, loupeže, křivá svědectví, urážky. ²⁰To jsou věci, které člověka znesvěčují; ale jíst neomytýma rukama člověka neznesvěcuje."⁵⁶

Úryvek uvádím v plném rozsahu, tak, jak popisuje jednu z epizod Ježíšova působení, protože na sebe jednotlivé části dialogu logicky navazují a domnívám se, že vyjmutím pouze některé z částí by byl smysl úryvku těžko pochopitelný. Tento rozhovor mezi Ježíšem, jeho učedníky, farizeji a zákoníky je v blízkém kontextu ohraničen na jedné straně zprávou o uzdravování nemocných v Genezaretu a na druhé příběhem o víře kananejské ženy. Tematicky na žádnou z těchto pasáží nenavazuje.

Mrázek úryvek vykládá tak, že rituální předpisy nejsou to, na čem ve skutečnosti záleží. Mimo jiné říká, že na rozdíl od Marka, který v tomto místě dodává, že Ježíšovými slovy se předpis mytí rukou před jídlem ruší, Matouš se k předpisu vyjadřuje pouze do té míry, že není tím podstatným (ani jej nepřikazuje, ani nezakazuje, přičemž se předpokládá, že ho jeho čtenáři z původní židovské obce mohli dále dodržovat).⁵⁷ To, na čem tady totiž záleží, opět není čistota rukou, ani způsob konzumace jídla, ale čistota vztahů, jenž sídlí v našem srdci, ze kterého pocházejí naše myšlenky, slova a jednání.

Pokrytecká je zde snaha usnadnit si *udržení čistoty* jednoduchými rituálními úkony. Jenže opravdová čistota, jak bylo popsáno výše, je čistota srdce – kdy neplodí špatné, vražedné, cizoložné, smilné a loupežné myšlenky, křivá svědectví, urážky, protože právě z nich pochází slova i činy. Pokud víme, co bychom měli dělat, mluvíme o tom, a přesto to neděláme, jsme slepí z Ježíšova výroku, kteří vedou slepé a spadnou do jámy.

Limbeck přitom zdůrazňuje, že mluví-li se zde o „přestupování“, je tím myšleno porušování konkrétního předpisu. A ačkoli se zde tím pádem vede

⁵⁶ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

⁵⁷ Mrázek, 268

spor ohledně předpisu mytí rukou a závažnosti nedodržení tohoto přestupku, Ježíš vzápětí daný princip rozšiřuje aplikováním na další z předpisů, který je poněkud závažnějšího charakteru. Jedná se o snahu nahradit péči o potřebné rodiče obětováním chrámové oběti a zbavit se tak vlastní zodpovědnosti za ně. Limbeck se přitom domnívá, že v obou případech, a ve druhém z nich zřejmě mnohem názorněji, Ježíš připomíná, že na ničem jiném nemá více záležet než na našem srdci. Svým tvrzením nepopírá dobré úmysly, díky kterým zřejmě oba předpisy vznikly a byly dodržovány. Ani ty ho ale neodradí od jasného vyjádření o „slepých, kteří vedou slepé“.⁵⁸ Pokud totiž jednáme v rozporu se zákonitostmi srdce – špatné myšlenky, urážky a křivá svědectví či lhostejnost bereme méně vážně než náboženské jednání, ono samo nás pak k Bohu nepřiblíží.

Hagner celou příhodu nazývá tragickou ironií. Ukazuje se na ní totiž, jak ti, kteří především usilovali o dodržování Božích přikázání, kvůli kterému zaváděli do své praxe různé zvyky a tradice (či je dodržovali tak, jak jim byly předány), mohli být ve výsledku nařčeni z porušení Božího přikázání pro dodržování těchto tradic. Zcestné by přitom jistě bylo roli farizeů zde jaksi plošně aplikovat na Židy, už jen například proto, že tato slova (jak bylo řečeno) pocházejí z židovsko-křesťanské obce a Židé v nich tedy polemizují „sami se sebou“. Nejde tedy o žádnou kritiku Židů ze strany křesťanů. Naopak, z pozice Žida, který se stal Kristovým následovníkem lze snad nejlépe chápat paradox situace, ve které Ježíš stojí proti učencům, kteří měli ve své době být garanty správného výkladu Písma a tvrdí přitom, že jejich výklad (také prostřednictvím dodržovaných tradic) je porušováním Božích přikázání.⁵⁹

Znova se zde tedy mluví o pokrytectví, které se projevuje ignorováním toho, co je ve skutečnosti důležité – vztahů – a věnováním větší pozornosti bohoslužebným úkonům. Že však takovéto úkony nemají bez dobrých vztahů žádný význam, je nám v Bibli opakovaně připomínáno.

3.2.4 Matouš 18,23–35

²³"S královstvím nebeským je to tak, jako když se jeden král rozhodl vyžádat účty od svých služebníků. ²⁴Když začal účtovat, přivedli mu jednoho, který byl dlužen mnoho tisíc hřiven. ²⁵Protože mu je nemohl vrátit, rozkázal ho pán prodat i s ženou a dětmi a se vším, co měl, a nahradit ztrátu. ²⁶Tu mu ten

⁵⁸ Limbeck, 175–177

⁵⁹ Hagner, Volume 33b: Matthew 14-28, 433–437

služebník padl k nohám a na kolenou prosil: 'Měj se mnou strpení a všechno ti vrátím!' ²⁷Pán se ustrnul nad oním služebníkem, propustil ho a dluh mu odpustil. ²⁸Sotva však ten služebník vyšel, potkal jednoho ze svých spoluslužebníků, který mu byl dlužen sto denárů; chytil ho za krk a křičel: 'Zaplať mi, co jsi dlužen!' ²⁹Jeho spoluslužebník mu padl k nohám a prosil ho: 'Měj se mnou strpení, a zaplatím ti to!' ³⁰On však nechtěl, ale šel a dal ho do vězení, dokud nezaplatí dluh. ³¹Když jeho spoluslužebníci viděli, co se přihodilo, velice se zarmoutili; šli a oznámili svému pánu všechno, co se stalo. ³²Tu ho pán zavolal a řekl mu: 'Služebníku zlý, celý tvůj dluh jsem ti odpustil, když jsi mě prosil; ³³ neměl ses také ty smilovat nad svým spoluslužebníkem, jako jsem se já smiloval nad tebou?' ³⁴A rozhněval se jeho pán a dal ho do vězení, dokud nezaplatí celý dluh. ³⁵Tak bude jednat s vámi můj nebeský Otec, jestliže ze srdce neodpustíte každý svému bratru. ⁶⁰

Mrázek přibližuje realie z podobenství tím že vysvětluje, že částka, která byla dlužníkovi na začátku odpuštěna, byla pro tehdejšího člověka téměř astronomická. Naproti tomu částka, kterou on sám měl svému dlužníkovi odpustit byla mnohem lépe představitelná, rozhodně však ne zanedbatelná. Tento nepoměr naznačuje, jak je někdy těžké si vůbec uvědomit vztah mezi dvěma jevy stejného druhu, když je pro nás jeden z nich takto abstraktní (byť větších rozměrů a potenciálně i závažnosti) a druhý lépe představitelný a objektivně závažný. ⁶¹

Často se nás například více dotkne událost, kdy bylo ublíženo jednomu konkrétnímu člověku a my si umíme domyslet všechny důsledky, než událost, kdy bylo ublíženo lidem v masovém počtu. Tehdy si všechny souvislosti a míru hrůz provázející jednotlivé osudy neumíme ani představit, tudíž míra našeho ztotožnění s nimi může být menší. V žádném případě to ale nezmenšuje závažnost takovéto události vůči osudu jednotlivce, ba naopak.

Význam podobenství se samozřejmě netýká peněz. S jejich pomocí je pouze ilustrován vztah věřitele a dlužníka. Vše se odehrává ve třech dějstvích, která jsou téměř totožného znění, abychom si lépe všímali jediného rozdílu, kterým je změna stanoviska prvního věřitele. Tato změna je způsobena jednáním dlužníka, který se vzápětí stal věřitelem vůči svému dlužníku. ⁶²

⁶⁰ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

⁶¹ Mrázek, 316–319

⁶² Tamtéž

Chování všech postav v podobenství se nám zdá jaksi logické a ústřední postava, která se v jeho průběhu mění z dlužníka ve věřitele a zase zpět, se jeví jako ryze nespravedlivá a nečestná, a snad se nám s ní i těžko ztotožňuje. Pokud bychom ale zkusili číst podobenství od druhého dějství, jak navrhuje Mrázek, perspektiva by se mohla rapidně měnit a sympatie k tomu, kdo vymáhá dluh, bychom měli rázem jiné. Díky tomu a také vzhledem k výše popsanému (abstraktní dluh vs. reálný dluh) v této situaci skutečně můžeme začít vidět sebe, když jsme svou velkou vinu uznávali, přijímali odpuštění, díky kterému se nám opět „dobře dýchalo“, a přitom jsme byli schopni „přidusit“ druhého za nespravedlnost, které se vůči nám dopustil. Jeho dluh totiž rozhodně nebyl zanedbatelný a tyto dva činy se v našich očích prostě nedají srovnávat. Snad proto, že velikost dluhu, který byl odpuštěn nám si, na rozdíl od toho, který jsme měli odpustit my, ani neumíme představit a tudíž ani docenit sílu odpuštění.⁶³

Pokrytectví popsané v tomto podobenství mluví samo za sebe a není třeba k němu mnoho dodávat. Pokud druhým tzv. měříme jiným metrem než sobě samým, chováme se nespravedlivě. S druhými jednáme jinak, než bychom chtěli, aby bylo jednáno s námi. Hagner k tomu říká, že lidé, kteří cítí vděčnost vůči Bohu, by měli právě být těmi, kteří budou ochotni dávat druhým, co od Boha přijali (byť jen částečně).⁶⁴ Pokud tedy cítíme, že nám bylo Bohem odpuštěno, že nám Bůh pomohl, kdo jiný by měl být ochotný druhým odpouštět a pomáhat jim než právě my?

3.2.5 Matouš 19,3–10

³Tu k němu přišli farizeové a pokoušeli ho: "Je dovoleno propustit manželku z jakékoli příčiny?" ⁴Odpověděl jim: "Nečetli jste, že Stvořitel od počátku 'muže a ženu učinil je'? ⁵A řekl: 'Proto opustí muž otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo'; ⁶ takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!" ⁷Namítnou mu: "Proč tedy Mojžíš ustanovil, že muž smí propustit svou manželku tím, že jí dá rozlukový lístek?" ⁸Odpoví jim: "Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to však nebylo. ⁹Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží." ⁶⁵

⁶³ Mrázek, 316–319

⁶⁴ Hagner, Volume 33b: Matthew 14–28, 541

⁶⁵ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad

Na otázku: “Proč tedy Mojžíš *ustanovil (přikázal)* dávat rozlukové lístky?” Ježíš odpovídá: “Mojžíš to *dovolil* pro tvrdost vašeho srdce.” Z toho plyne, že tam, kde narušujeme vztahy, které jsme od Boha dostali, nám to pouze není zakázáno (a to například ani v případě manželství), protože zákazy neexistují.⁶⁶ Bůh nestraší. My se ve své svobodě můžeme rozhodnout i ničit to, co je v našem životě nejcennější. Ježíš ale říká, že to *není nezbytné*. A také říká, že takové jednání vychází z tvrdého srdce.

Co ale znamená, že je srdce tvrdé? S tvrdostí srdce se můžeme setkat například u Marka (Mk 3,1-5 nebo Mk 16,14). V prvním případě je tvrdost srdce setrváváním na svém jednoduše ze zvyku, které má zároveň za následek ignorování zjevné potřeby druhého. A možná také ze strachu porušit předpis, o kterém si z nějakého důvodu myslíme, že je správný. Ani to ale Ježíš nepovažuje za polehčující okolnost a takové jednání připisuje tvrdému srdci ze kterého vychází. I v druhém případě by tvrdost srdce mohla znamenat neschopnost změny. Změny názoru, změny sebe, neschopnost uvěřit něčemu, co odporuje našim dosavadním představám a přáním. Také nechutí přehodnotit, zarputilé trvání na svém a prosazování svých zájmů za každou cenu.

Tvrdost srdce je tedy setrvávání v něčem starém, možná pohodlném, co nechceme reflektovat, přehodnocovat a měnit. V dnešní společnosti máme k takovému přehodnocování také dostatek příležitostí. Může nám v tom pomoci touha vidět věci v novém světle a naslouchání těm, kdo mají jiný názor, ochota s nimi diskutovat, změnit mínění, pokud zjistíme, že jsme lpěli na něčem, co druhým ve skutečnosti ubližovalo, co nám bránilo v naší lásce k nim. Byť by taková změna měla odporovat některým z pravidel o jejichž pravoplatnosti jsme byli dosud přesvědčeni. Ježíš vždy staví lásku nad pravidla (viz Mt 22,36–40).

Nepochybně může být tím, co nám ve změně k lepšímu brání, také strach z neznáma. Dosavadní názor byl alespoň nějakou naší jistotou, kterou ztrácíme společně s ním. Domnívám se ale, že při následování Krista je opouštění všech ostatních jistot jedním z hlavních principů, které je třeba si osvojit. Ochota opouštět to staré a zaběhnuté, ochota nechat se vést do neznáma, třebaže výsledek bude jiný než naše očekávání a nebo mu někdy nebudeme rozumět. Nad tím vším je totiž on, jako ta jediná pravá jistota.

⁶⁶ Mrázek, 324

3.2.6 Pokrytectví a zatvrzelost v sociální práci

Pokrytectví, jak je popsáno v prvním úryvku této kapitoly (Mt 6,16–25) se zaměřuje na hodnotovou orientaci člověka a priority, které určují jeho jednání. „Angažovaný pracovník“, jak zde již byl popsán, usiluje o dobro svého klienta. Na klientovi mu záleží a bere ho za svého.⁶⁷ K tomu mu mají pomáhat metody pomoci a kontroly, o kterých Úlehla říká, že jsou pro jakoukoli práci s lidmi zásadní, tím spíše pro sociální práci, v rámci které je základním konceptem naučit se mezi těmito dvěma metodami rozlišovat.⁶⁸ Také Kopřiva varuje před tím, že u angažovaného sociálního pracovníka, u kterého se předpokládá vztah ke klientovi, může být tento vztah nesprávnou (či spíše přehnanou) aplikací některé z popsaných metod narušen, a dobrá spolupráce znemožněna.⁶⁹

Následně také říká, že „úlohem angažovaného pracovníka je mít klienta rád (což znamená pochopit ho, zajímat se o něj, vcítit se do něj, přijímat ho, jaký je, držet mu palce) a vidět v něm to dobré“.⁷⁰ To by měla být jeho priorita. Takovýto cíl ale předpokládá u sociálního pracovníka jak smysl, který v tomto úkolu vidí, tak také určitou hodnotovou orientaci. Může se jednat například o člověka, jakého popisuje Kopřiva, který přemýšlí o svém životě v širokých souvislostech a v poslání mnoha profesí (například takových, které přispívají k neetickému či neekologickému jednání), by neviděl smysl. Pro takového člověka může být významný už samotný fakt, že se zabývá důležitými životními problémy konkrétních lidí. V případě, že se takovému člověku jeho práce daří, může mu navíc přinášet opravdové uspokojení to, k jakému vývoji v životě těchto lidí i společnosti přispívá. Podobné zisky, které sociální práce pracovníkovi přináší (za podmínek, které zde popisují) mohou být právě hodnotou, která v prvním příspěvku podkapitoly 3.2 Pokrytectví a zatvrzelost (Mt 6,16–25) stojí v opozici vůči „pokladům na zemi“.⁷¹

Pro sociálního pracovníka tak může být i láska k bližnímu určitým typem výdělků, kterou mu jeho profese přináší. Fakt, že je tato profese placená, ale také nelze opomenout. Kopřiva se v rámci dalšího z paradoxů

⁶⁷ Kopřiva, 18

⁶⁸ Úlehla, 20

⁶⁹ Kopřiva, 18-20

⁷⁰ Kopřiva, 21

⁷¹ Kopřiva, 17–18

zvaném Láska k bližnímu jako zboží⁷² zamýšlí nad samotnou legitimitou vztahu vůči potřebnému, kterému chce pracovník pomoci, a přitom si za pomoc nechává zaplatit. Klade si otázku, jestli to tento vztah ve výsledku nemůže devalvovat a jestli pomoc sociálního pracovníka vůbec může být v takovém případě účinná. Dochází při tom, jako asi většina lidí, k závěru, že samotný fakt pobírání peněz za výkon pomáhající profese není špatný.⁷³ Kolik peněz by ale sociální pracovník měl za svou práci dostávat?

Ani na toto nemůže být dána jednoznačná odpověď, avšak Kopřiva navrhuje řídit se pravidlem, že by finanční ohodnocení mělo být takové, aby bylo adekvátní náročnosti práce, aby pracovníkovi umožnilo práci dobře vykonávat a aby mu ve výkonu práce nebránila právě přehnaná starost o peníze. Potřeba výdělků je ale samozřejmě u každého jiná. Pokud má někdo materiální nároky vyšší, samo o sobě to není ani dobré ani špatné (což se shoduje s Limbeckovým výkladem z předešlé podkapitoly). Je třeba také v tomto směru respektovat vnitřní svět každého člověka, kde i peníze mohou hrát různě důležitou roli. Kopřiva pouze upozorňuje na to, že sociální práce nemusí finanční nároky lidí uspokojovat a pracovník se v takovém případě může pokusit o změnu platových podmínek. Pokud se mu jí ale nepovede dosáhnout, a ani další benefity, o kterých už zde byla řeč, pracovníkovi ke spokojenosti nestačí, je na místě uvažovat i o změně zaměření.⁷⁴

Ať tak či tak, určitě by si pracovník neměl svoji nespokojenost kompenzovat ve vztahu ke klientovi, protože ten ji s největší pravděpodobností nezavinil. Znovu z toho tedy vyplývá, že vztah ke klientovi a jeho dobro je to, o co by mělo pracovníkovi jít především. Mezi jinými by peníze neměly být na prvním místě. A ačkoli také adekvátní finanční hodnocení ke spokojenosti přispívá, peníze nejsou tím, na čem by se pomáhající profese dala stavět.⁷⁵

Druhý typ pokrytectví, o kterém se mluví v Mt 13,10–17, je způsoben leností srdce. Slovy „obrostlo tukem srdce tohoto lidu“ se zde popisuje taková situace, kdy srdce přestane být vnímavé a ochotné ke změně, která představuje aktivitu. Sociální pracovník se často věnuje lidem ve složité životní situaci, a tak pro něj jistě není jednoduché udržet si aktivní a vnímavé srdce. Jak takováto lenost srdce může vypadat v praxi, ukazuje například

⁷² Kopřiva, 26

⁷³ Kopřiva, 26–27

⁷⁴ Kopřiva, 27

⁷⁵ Kopřiva, 26–27

Lupton, americký autor, který dlouhodobě usiluje o komunitní rozvoj v chudých oblastech Atlanty. Ve své knize *Toxic Charity*⁷⁶ popisuje případy, kdy si pracovníci vlastně nevšimli toho, že pomoc, kterou svým klientům domněle poskytují, je pro jejich klienty někdy spíše potupou či ponížením, případně řešením důsledků jejich problémů namísto příčin.⁷⁷

Jednou ze situací, ve které se podobný problém projevil, byly podle Luptona Vánoce, které strávil v sousedství u přátel. Jejich rodina byla zároveň příjemcem pomoci, kterou on v rámci své profese zprostředkovával. Tehdy byl přítomen návštěvě majetnější rodiny z města, která darovala dárky této rodině, jež neměla dostatek prostředků na to, aby si je zajistila sama. Lupton říká, že si do té doby vůbec nebyl vědom toho, jak taková situace, kterou v podstatě spoluzorganizoval, v praxi vypadá (nebo alespoň vypadat může). Otec z nemajetné rodiny se cítil být postaven do ponížené pozice, ve které bylo upozorňováno na jeho neschopnost dětem dopřát to, co by byl býval chtěl. Situaci nakonec neunesl a společný prostor dočasně opustil. Lupton popisuje, jak pro něho byl celý průběh situace překvapivý. Uvědomil si přitom, jak necitlivě přistupoval k poskytování této pomoci, jak málo se namáhal, aby věc domyslel až do důsledků.⁷⁸

Citlivé srdce, jehož projevem je vnímavost pro to, co prožívají druzí je ostatně ze samé podstaty spjata s křesťanstvím. Dobře to vyjadřuje například citát, který otevírá konstituci *Radost a naděje*, jeden z nejdůležitějších dokumentů druhého vatikánského sněmu:

„Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“⁷⁹

Pokud se tedy sociální pracovník cítí zároveň být Kristovým učedníkem, mohou i tato slova pro něj představovat výzvu ke skutečné, aktivní vnímavosti pro druhé.

Pokrytectví, které je motivováno domnělou, či přehnanou zbožností (jak je popsáno v Mt 15,1–20) se v sociální práci samozřejmě může projevovat

⁷⁶ Podtitul této knihy zní: „How Churches and Charities Hurt Those They Help“, aneb „jak církve a charita ubližují těm, kterým pomáhají“, což celý problém dobře vyjadřuje.

⁷⁷ Lupton, 28–35

⁷⁸ Lupton, 31

⁷⁹ II. Vatikánský koncil, *Gaudium et spes*, 7

také. Přirozeně by se to týkalo takových pracovníků, kteří sami sebe vnímají jako věřící a svoji víru promítají i do své práce, což samo o sobě samozřejmě není nic špatného. Zásadní roli ale jistě hraje to, v co (či komu) věří. Představa Boha jako neosobní entity, která má na člověka neodůvodněné požadavky v dodržování pravidel, jejichž smysl člověk vlastně nechápe a za jejichž porušení by byl pravděpodobně potrestán, má totiž přirozeně za následek jiné jednání než představa Boha, který je osobní a milující a jehož působení člověka vede právě k lásce. Projevování odmítavého, nerespektujícího, či dokonce nenávistného postoje vůči klientovi na základě jeho rozdílného vyznání, sexuální orientace či jakékoli jiné odlišnosti, o které se pracovník domnívá, že je v rozporu s jeho vírou, a zároveň nadřazování těchto atributů klientovým potřebám, by mohlo být právě takovým pokrytectvím, o kterém je zde řeč.

Zatvrzelost a na druhé straně potřeba změny smýšlení, která je s pokrytectvím spojená (jak bylo řečeno v úvodu podkapitoly), je nutně spjata také se sociální prací. Sociální pracovník by měl být připraven na změnu, ať už z hlediska přehodnocování svých priorit, aktivního domýšlení důsledků, východisek a okolností svého pomáhání, či z hlediska toho, co pro něj znamená zbožnost. Úlehla o tom výstižně říká:

„Každý, kdo pracuje s lidmi, by měl vzít vážně svou vlastní zkušenost, že nic z toho, co se naučil, neplatí věčně. Přesněji, žádné konkrétní jednotlivosti našeho poznání, žádné poučky, popisy, diagnózy, návody, techniky či hodnocení neobstojí v proudu času, který je sice pomalu, ale jistě všechny semele a s tím, jak se doba mění, si vyžádá zase nové. Stále zřetelněji se ukazuje, že důležitější je umět se učit, než si trvale uchovávat již nabyté vědomosti. Je stále zřetelnější, že je třeba umět zacházet se změnou nebo s proudem změn, než jim stavět hráze. Je stále zřejmější, že právě dovednost zacházení s nejistotou dovoluje lidem nacházet nové a nové jistoty.“⁸⁰

3.3 Uvažování v srdci

Tato podkapitola je mezi ostatními velice specifická. V úryvcích, o kterých se zde pojednává, je totiž v rozdílných překladech (kralický a ekumenický) právě slovo srdce uvedeno, či naopak absentováno. Vzhledem k nedostatku zdrojů, které by vycházely z kralického překladu, jsem v těchto případech nucena použít jinou metodu výkladu. Pokusím se tedy smysl úryvků vyložit tak, jak

⁸⁰ Úlehla, 10

jsou chápány autory v překladu ekumenickém. Následně se pomocí vlastní úvahy, a na základě toho, co zde již bylo o biblickém pojetí srdce řečeno, pokusím vyvodit, zda se smysl úryvků užitím tohoto pojmu může nějak změnit, či ne. Od toho se pak bude odvíjet i způsob, jakým tyto pasáže interpretuji z hlediska sociální práce.

3.3.1 Matouš 9,1–7

Ekumenický překlad: ¹Ježíš vstoupil na loď a přeplavil se na druhou stranu a přišel do svého města. ²A hle, přinesli k němu ochrnutého, ležícího na lůžku. Když Ježíš viděl jejich víru, řekl ochrnutému: "Buď dobré mysli, synu, odpouštějí se ti hříchy." ³Ale někteří ze zákoníků si řekli: "Ten člověk se rouhá!" ⁴Ježíš však poznal jejich myšlenky a řekl: "Proč o tom smýšlíte tak zle? ⁵Je snadnější říci 'odpouštějí se ti hříchy', nebo říci 'vstaň a chod'?" ⁶Abyste však věděli, že Syn člověka má moc na zemi odpouštět hříchy" - tu řekl ochrnutému: "Vstaň, vezmi své lože a jdi domů!" ⁷On vstal a odešel domů.⁸¹

Kralický překlad: ¹A vstoupiv na lodí, přeplavil se, a přišel do města svého. ²A aj, přinesli mu šlakem poraženého, ležícího na loži. A viděv Ježíš víru jejich, dí šlakem poraženému: Doufej, synu, odpuštění jsou tobě hříchové tvoji. ³A aj, někteří z zákoníků řekli sami v sobě: Tento se rouhá. ⁴A viděv Ježíš myšlení jejich, řekl: Proč vy myslíte zlé věci v srdcích vašich? ⁵Nebo co jest snáze říci, toli: Odpouštějí se tobě hříchové? čili říci: Vstaň a chod? ⁶Ale abyste věděli, žeť má moc Syn člověka na zemi odpouštět hříchy, tedy dí šlakem poraženému: Vstaň, vezmi lože své, a jdi do domu svého. ⁷Tedy vstal a odšel do domu svého.⁸²

Podle Mrázka se na tomto místě potvrzuje Ježíšova výlučná úloha v dějinách lidstva. Zákoníci ho považovali za šarlatána, protože podle jejich uvažování dělal něco, co by dokázal každý. Ježíš říká, že je schopen odpouštět hříchy. A protože takovou schopnost nejde nijak dokázat, mohl by ji za svou skutečně prohlašovat i kdejaký podvodník. Pro nedůvěřivé lidi je proto cennější vidět uzdravení tělesné, i když Ježíš říká, že uzdravení duše může být mnohdy ještě náročnější či významnější. Je také dobré si uvědomit to, na co Mrázek poukazuje, že ve čtvrtém verši nejde o popis nějakých telepatických

⁸¹ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

⁸² Bible kralická: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*

schopností, nýbrž podle významu původně užitého slova spíše o odpozorování smýšlení z reakcí.⁸³

Jakou roli přitom hraje přítomnost, či nepřítomnost slova srdce v daném kontextu? Domnívám se, že *smýšlení v srdci*, jak je užitó ve starším překladu, vyjadřuje jiný děj, než pouhé *smýšlení* z překladu novějšího. Jedná se v něm totiž o důvěru, kterou má k Ježíši ten, kdo pozoruje jeho skutky. Snad by se takto dal popsat stav, který člověku nedovoluje Ježíše nazvat rouhačem. Uvažování v srdci je proces, který člověku může za určitých podmínek umožnit důvěřovat Ježíši v kontextu celého jeho působení, byť by se důsledky jeho činů nedaly nijak prokázat. A na to, domnívám se, pouhé rozumové uvažování nestačí.

3.3.2 Matouš 24,45–51

Ekumenický překlad: ⁴⁵*Když pán ustanovuje nad svou čeledí služebníka, aby jim včas podával pokrm, který služebník je věrný a rozumný?* ⁴⁶*Blaze tomu služebníku, kterého pán při svém příchodu nalezne, že tak činí.* ⁴⁷*Amen, pravím vám, že ho ustanoví nade vším, co mu patří.* ⁴⁸*Když si však špatný služebník řekne: 'Můj pán nejde',* ⁴⁹*a začne bít své spoluslužebníky, hodovat a pít s opilci,* ⁵⁰*tu pán toho služebníka přijde v den, kdy to nečeká, a v hodinu, kterou netuší,* ⁵¹*vyžene ho a vykáže mu úděl mezi pokrytci; tam bude pláč a skřipění zubů.*⁸⁴

Kralický překlad: ⁴⁵*Kdoť tedy jest služebník věrný a opatrný, kteréhož ustanovil pán jeho nad čeledí svou, aby jim dával pokrm v čas?* ⁴⁶*Blahoslavený služebník ten, kteréhož, přijda pán jeho, nalezl by, an tak činí.* ⁴⁷*Amen pravím vám, že nade vším statkem svým ustanoví jej.* ⁴⁸*Jestliže by pak řekl zlý služebník ten v srdci svém: Prodlévá pán můj přijíti,* ⁴⁹*I počal by bíti spoluslužebníky, jísti a píti s opilci,* ⁵⁰*Přijdeť pán služebníka toho v den, v kterýž se nenaděje, a v hodinu, v kterouž neví.* ⁵¹*I oddělíť jej, a díl jeho položí s pokrytci. Tamť bude pláč a škřipění zubů.*⁸⁵

Mrázek ve svém výkladu srovnává toto podobenství s dalšími dvěma z Matoušova evangelia: o dvou stavitelích (Mt 7,24) a o opatrných a bláznivých družičkách (Mt 25,1–12). Ve všech těchto podobenstvích jsou totiž porovnávání dobří a špatní představitelé určité úlohy. Slovo, které je v tomto podobenství překládáno jako „rozumný“, jak Mrázek upozorňuje, má v originále podobné konotace, jako „věrný“. Takže rozumné je v tomto případě

⁸³ Mrázek, 144

⁸⁴ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

⁸⁵ Bible kralická: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*

být věrný. Věrnost přitom nespočívá jen v čekání na pána, ale také v dodržování toho, co si s ním služebník domluvil – starat se o ty, kteří mu byli svěřeni.⁸⁶

Hagner říká, že pravému služebníkovi záleží na samotném návratu jeho pána. Čas, kdy se tento návrat uskuteční, není tak podstatný. Dobrý služebník dává svému pánu prostor vrátit se jindy, než se předpokládalo. Podobně jako u Mrázka, jen ten nebude zahanben, kdo bude věrný a bude žít podle vůle svého pána i v čase, kdy dle očekávání nepřichází. Mrázek podobenství vykládá jako zprávu o parusii. Názory na toto se ale mohou lišit.⁸⁷

Dále Hagner totiž zdůrazňuje pasáž, ve které je zmíněno, že chování špatného služebníka počalo právě v uvažování jeho srdce. Referuje zde na dva verše Starého zákona (Dt 8,17 a Iz 47,8), ve kterých se shodně mluví o chování člověka, který podlehl klamu, že se mu nic zlého nemůže stát a je strůjcem svého života (zapomene na svého pána, či začne spoléhat na jeho nepřítomnost), takže se chová nezřízeně. Tato úvaha přitom pokaždé proběhne v srdci onoho člověka. (To Hagner zmiňuje také s ohledem na fakt, že v anglickém překladu se slovo srdce zachovalo). Pasáž potom srovnává také s pasáží z Lukášova evangelia (Lk 21,34–36), přičemž říká, že to, co Lukáš popisuje eschatologicky, Matouš zde převádí do každodenního života.⁸⁸

Uvažování v srdci tedy nepovažují za pouhé uvažování, a výskyt slova srdce na tomto místě pokládám za smysluplné. Následkem pouze racionálního uvažování totiž ještě neztrácíme, či nepotvrzujeme svoji naději či důvěru (a to nejen „v návrat svého pána“ či Ježíšovy schopnosti, ale také ve schopnosti své, ve víru v ostatní lidi, v to, že události mají smysl i když je nijak nemůžeme ovlivnit). Čistě racionální uvažování také obvykle takto hluboce neovlivňuje naše chování. To, co je zde nazváno „uvažováním v srdci“ proto považují za rozhodování se o elementární důvěře, na základě kterého jednáme.

3.3.3 Uvažování v srdci v sociální práci

Pro začátek je třeba si uvědomit, že služebník nebyl označen za špatného proto, že by nějak uvažoval, ale proto, že nějak jednal. A toto jednání vzešlo z uvažování v jeho srdci.

⁸⁶ Mrázek, 413–415

⁸⁷ Hagner, Volume 33b: Matthew 14–28, 725

⁸⁸ Hagner, Volume 33b: Matthew 14–28, 724

V sociální práci má pracovník mnoho příležitostí k tomu setkat se s hranicemi svých schopností. Její součástí jsou často existenciální otázky lidského života a je na každém, jak se k nim postaví. Už během studia jsou sociální pracovníci často připravováni na nebezpečí tzv. syndromu vyhoření. Jednou z příčin, které k němu mohou dle Kopřivy vést, je tzv. ztráta iluzí. Sám tento jev popisuje jako situaci, kdy člověk plný odhodlání změnit věci k lepšímu přichází s teoretickými poznatky do praxe, ve které právě naráží na své vlastní hranice a postupem času zjišťuje, že realita není taková, jakou si ji představoval. To ho postupně vede až k úplnému vyčerpání. To se může projevit depresemi, lhostejností, cynismem, ztrátou sebedůvěry či nemocemi. Kopřiva uvádí, že předcházet tomuto stavu se dá dobrým životním stylem, dobrými mezilidskými vztahy (kdy zdůrazňuje rodinné či partnerské zázemí), a přijetím sebe samého.⁸⁹

Syndrom vyhoření zastřešuje pojmenování pro takové stavy, kdy se u pracovníka začne projevovat jeho přehnané mínění o sobě samém či obecně nedostatečně reflektovaná realita, ve které se nachází (workoholismus, přijímání práce, kterou není schopen zvládnout apod.) či špatné vztahy (jak vůči druhým, tak vůči sobě, ovšem jistě sem lze zařadit i vztah k Bohu). O všech těchto oblastech hovoří evangelista v Matoušově evangeliu v souvislosti se srdcem, jak zde již bylo vyloženo. A v srdci o nich tudíž může také uvažovat. Domnívám se, že je možné vidět jistou analogii ve ztrátě důvěry v některou z oblastí, které jsou popsány jako příčiny syndromu vyhoření a ztrátou důvěry následkem uvažování v srdci, jak je popsána v evangeliu.

Jistě, v evangeliu se jedná o nedostatek důvěry vůči „pánu, který se nevrací z cest“, což bývá nejčastěji vykládáno v souvislosti s parusíí. Přesto, jak jsem již naznačila, domnívám se, že to má mnoho co do činění s pojetím sebe samého a vlastních vztahů a důvěry, kterou do nich vkládám. Čili nemusí se jednat pouze o vztah ke „svému pánovi“. Tento proces, jenž evangelista nazývá „uvažování v srdci“, může mít rovněž jak v kontextu biblickém, tak v kontextu syndromu vyhoření, shodně za následek lhostejnost a cynismus.

Ráda bych zde zmínila také metodu „klika a rohožka“, kterou ve své knize popisuje Svatošová.⁹⁰ Osobně v této metodě vnímám důvěru také jako

⁸⁹ Kopřiva, 100–101

⁹⁰ Svatošová, 53

základní postoj, který sociální pracovník (mezi jinými) může využívat k překonávání vlastních hranic, na které naráží. Svatošová při užití této metody radí, aby se pracovník předtím než vstoupí do kontaktu s klientem, zastavil (na pomyslné „rohožce“, když „bere za kliku“) a řekl (si): „Pane Bože, jestli myslíš, tak já tam tedy jdu. A jestli chceš, abych mu něco řekla, tak mi pověz co, a já slibuji, že to řeknu.“ Zdůrazňuje přitom, že tato metoda nemá být nějakou náhražkou vzdělání či způsobem, jak lacině dostat odpověď na jakoukoli otázku. Může být ale nápomocna v situacích, na které se vzděláním nijak nepřipravíme, a také v situacích, kdy nevíme, jak bychom momentálně měli reagovat. Pokud bychom totiž uvažovali čistě racionálně, mohla by nám naše přítomnost v klientově blízkosti, kdy on by ji hodnotil jako přínosnou, někdy připadat nesmyslná nebo zbytečná.⁹¹

Tímto přístupem se ale odhaluje další vrstva uvažování, založená na důvěře, kterou bychom v tomto kontextu mohli nazvat jako uvažování v srdci. (Svatošová sama zdůrazňuje, že metoda může být „funkční“ pouze tehdy, pokud vychází ze srdce a není pouhou racionální úvahou). Tato důvěra totiž pracovníkovi pomáhá s klidem a jistotou vstupovat i do situací, ve kterých nezná předem svoji úlohu, ve kterých neví, co přesně by měl říci, a také mu dodává odvalu k tomu, aby v některých situacích prostě mlčel. Zdálo by se, že tato metoda je vhodná pouze pro věřící pracovníky. Svatošová ale uvádí, že pouhým vložením slova: „Jsi-li, Bože“ na začátek té důležité věty, která je vlastně modlitbou, se může formulace stát přístupnější a snadněji vyslovitelnou i pro ty, kdo si i alternativu neexistence Boha chtějí uchovat. I pro ně, jak Svatošová píše, může být totiž toto uvažování vyjádřením důvěry, byť ne přesně adresované, která pak pozitivně ovlivňuje jejich jednání.⁹²

3.4 Uznání Božího prostoru

Ačkoli se následující úryvky, či jejich výklady, mohou zdát poněkud nesourodé, domnívám se, že lze najít v jejich chápání spojitost, kterou se zde pokusím popsat. V obou úryvcích se mluví o vztahu k Bohu a o možnosti, jak se k němu vztahovat, přičemž se domnívám, že princip, který Ježíš na obou místech různě popisuje, je v zásadě stejný.

⁹¹ Svatošová, 53

⁹² Svatošová, 52–53

3.4.1 Matouš 5,8

⁸*Blaze těm, kdo mají čisté srdce, neboť oni uzří Boha.*⁹³

Srdce, jak už bylo popsáno výše, je v biblickém kontextu jádro člověka, sídlo vůle, citu i rozumu. Pojem *čistý* pak v kontextu Nového zákona může být interpretován také jako *náležící Bohu* (nečistý je protibožský).⁹⁴ Z toho plyne, že mít čisté srdce může také znamenat uznávat Bohu jeho prostor (prvenství) a v nitru být ve shodě s jeho vůlí. Znamená to také nesnažit se ovlivňovat věci, které člověku ovlivňovat nenáleží. Jinými slovy také snažit se být takový, jaký je Bůh, ne být Bohem – ten je jen jeden.

Podle Mrázka se čistotou srdce v tomto blahoslavenství nechce vyjádřit snaha zajistit si přístup k Bohu zachováváním například rituální čistoty (které snadno vede k pokrytectví), nýbrž bezelstnost. Bezelstný člověk sice může občas působit poněkud důvěřivě, či dokonce naivně. Hodnota, kterou si čistotou srdce uchovává, za to však stojí. Jeho jednání je jasné, prosté lstí a v souladu s *uznáním Božího prostoru* ve svém životě i v životě druhých ve smyslu předchozího odstavce.⁹⁵

Podle Hagnera je *čistota srdce* vlastností vnitřního jádra člověka, která vypovídá zejména o vnitřním přijetí zásad, které považuje za dobré. Integrita jeho motivací, myšlenek a jednání, která je konstantní a úmyslná. Část o uzření Boha v tomto blahoslavenství Hagner čte v eschatologickém duchu, což podporuje odkazem na Starý zákon (Exod 33,20), kde je řečeno, že má-li člověk zůstat naživu, nesmí Boží tvář spatřit. Zároveň ale říká, že blahoslavenství jsou do jisté míry již realizovanou eschatologií. Samozřejmě se podle něj nedá zatím mluvit o jejím úplném dovršení, což vytváří jisté napětí v tom, jak celou věc chápat, přesto je nám, podle Hagnera, zde sděleno, že spása už započala, čas přišel. A tato „jistota budoucnosti“ může značně proměňovat vnímání přítomné existence.⁹⁶

Celkově však z uvedeného vyplývá, že pokud člověk nechce druhé přelstít a ovládat a pokud věří, že je dobré nechat Boha vládnout svému životu i životu druhých, uznává tento Boží prostor, což v něm pozitivně působí už nyní. Umožňuje tak Bohu, aby jeho život směřoval i tam, kam sám neměl v plánu, a může mu to pomoci vyrovnat se s nečekanými událostmi.

⁹³ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

⁹⁴ Heryán, Ježíšova blahoslavenství jako inspirace pro pomáhající profesí.
(přednáška)

⁹⁵ Mrázek, 59

⁹⁶ Hagner, Volume 33a: Matthew 1–13, 94–96

3.4.2 Matouš 22, 37–38

³⁷On mu řekl: "Miluj Hospodina, Boha svého, celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí." ³⁸To je největší a první přikázání.⁹⁷

Srdce, duše a mysl zastřešují celou osobnost člověka, která v tomto „přikázání“ zcela podléhá Boží kompetenci – je odpovědná Bohu. Tzn. nic, co se v těchto sférách odehrává (a co se může odehrávat v srdci, už bylo naznačeno), není Bohu cizí a všude tam může Bůh zasahovat, pokud je mu to dovoleno.⁹⁸ Pakliže ho tedy člověk srdcem, duší a myslí miluje, znamená to, že je mu ve všech těchto oblastech otevřen, žije podle jeho řádu a tím pádem i svobodně (příčemž tato interpretace lásky k Bohu samozřejmě není jedinou možnou).

Hagner toto přikázání přirovnává k prvnímu bodu Dekalogu a připouští, že by mohlo jít o tentýž princip vyjádřený jinými slovy. Tuto myšlenku podporuje i skutečnost, že když je stejná epizoda popsána u Marka (Mk 12, 29), Ježíš svoji odpověď zahajuje slovy „Slyš, Izraeli, Hospodin, Bůh náš, jest jediný pán“, což opravdu může být vnímáno jako odkaz na Starý zákon i Dekalog. Je zde přitom jednoznačně akcentována láska, která má prostupovat celou naši bytost – srdce, duši, mysl a cokoli, co bychom měli potřebu přidat, jak Hagner píše.⁹⁹ Nepřisuzuje zde tudíž srdci roli o nic menší, než že má s ostatními jmenovanými obsáhnout celou lidskou bytost, která se v lásce vztahuje k Bohu.

Lze tedy říci, že láskou k Bohu zde není míněna jen nějaká emoce, ale také „uznání Božího prostoru“ v našem životě, jak je nazvána tato podkapitola. Toto *uznání Božího prostoru* přitom znamená neustálé odevzdávání svého života do Božích rukou.

3.4.3 Uznání Božího prostoru v sociální práci

Cabra upozorňuje jednak na to, že čistota srdce není nějakou absolutní hodnotou, kterou by člověk buď měl, či nikoli, ale naopak jí může svojí snahou dosahovat alespoň do nějaké míry. Zároveň pak poukazuje na to, že podle tradice východního křesťanství, která na očistu srdce klade velký důraz, je potřeba mít na paměti, že k ní může dojít pouze v součinnosti vlastního

⁹⁷ Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad*

⁹⁸ Mrázek, 376

⁹⁹ Hagner, Volume 33b: Matthew 14–28, 647–648

úsilí a Božího působení. Nikdy se nejedná o zásluhu pouze jedné z těchto stran.¹⁰⁰

Ačkoli Cabra mluví o čistotě srdce v souvislosti s výchovou, domnívám se, že některé aspekty výchovy a její souvislosti s čistotou srdce, lze vztáhnout také na sociální práci. Také on upozorňuje, podobně jako Kopřiva, že pro pomáhající profese je zásadní, jak pracovníci zacházejí se svým nitrem – s pocity sympatií, či antipatií, žárlivosti či vzteku apod. Také podle Cabry totiž čistota srdce může tkvět právě v bezelstném, přímém a co možná spravedlivém jednání vůči druhému, kdy ho před jinými nezvýhodňují ani neopomím.¹⁰¹

Kopřiva pak celou jednu kapitolu nazvanou Vnitřní svět druhého člověka věnoval prostoru, který je třeba druhému uznat a zároveň ji označil v celé své knize za tu nejdůležitější. V této kapitole chce dodat pracovníkům odvalu k přijetí zodpovědnosti za své myšlení, vyvozování závěrů i zvoleného postupu jednání, které je, jak píše: „rozhodujícím a zásadním krokem na cestě k profesionálnímu (i osobnímu) zrání.“¹⁰²

Prožívání, myšlení, hodnocení reality i následné jednání je totiž u každého člověka subjektivní, a to jak pracovníka, tak klienta. Pracovník si toho musí být za všech okolností vědom a nemůže své uvažování považovat za logické a objektivní vyhodnocení reality, stejně jako nemůže myslet či rozhodovat za svého klienta. Z principu věci tak pracovníkovi nepřísluší, aby myšlení, prožívání nebo jednání klienta hodnotil a myslel si přitom, že toto hodnocení je objektivní. V pochopení klienta a porovnání vnitřního světa svého a klientova může pracovníkovi dle Kopřivy pomoci nepředpokládání ničeho, brání druhého vážně a zájmem se o něho. Ani slova, která obvykle komunikaci velmi usnadňují, totiž nemusí mít v pracovníkově a klientově vnímání stejný význam.¹⁰³

Kopřiva se dotýká také oblasti, kdy pracovník naráží na svoji bezbrannost. Konkrétně uvádí příklad sociální pracovníce, ve které vyvolává vztek opakovaná recidiva jejich drogově závislých klientů, či případ zdravotní sestry, která se cítí vyčerpaná z péče o onkologicky nemocnou pacientku, která svoji diagnózu odmítá přijmout. Sociální pracovníce přitom svůj vztek považuje za oprávněnou a logickou reakci na jednání svých klientů, zatímco

¹⁰⁰ Cabra, 83

¹⁰¹ Cabra, 84

¹⁰² Kopřiva, 32

¹⁰³ Kopřiva, 33

sestra s řešením svého vyčerpání přichází jako s tématem pro supervizi, protože tuší i jinou možnost, jak se dá k situaci stavět.¹⁰⁴

Touto jinou možností je právě uznání prostoru jak pro svobodné jednání klienta, tak také v jistém smyslu uznání prostoru Božího. V situaci, kterou sociální pracovník nemůže ovlivnit, ve které klient jedná jinak, než jak by si pracovník představoval či ve které se dokonce těžko vyrovnává s událostmi, se kterými pracovník tuší, že by se ve svém životě vyrovnával rovněž těžce, může toto uznání prostoru hrát zásadní roli.

Úzce to souvisí také s tím, jak pracovník volí mezi pomocí a kontrolou, které zde již byly zmíněny jako základní metody k vykonávání sociální práce. Cabra toto umění podpory, při které zároveň druhému ponecháváme jeho svobodu a osobní prostor, nazývá expresivně jako „objetí, které umíme nabídnout, ale zároveň včas uvolnit.“¹⁰⁵ Neuznat totiž druhému jeho prostor, stejně jako neuznat ho Bohu (například v otázce nemoci a smrti), může snadno vést u sociálního pracovníka ke vztahovačnosti, vzteku, pocitu marnosti či naprostému vyčerpání.

3.5 Ježíšovo srdce

V této kapitole je uveden úryvek, ve kterém Ježíš popisuje své vlastní srdce. Ve výkladu se pokusím přiblížit, co takováto jeho charakteristika může znamenat a také jaké možnosti tím Ježíš dává (mezi jinými) sociálním pracovníkům. Sociální pracovník přitom může k Ježíšovu srdci přistupovat dvěma způsoby. První z nich je ten, že ho bude vnímat jako inspiraci pro srdce vlastní a tím druhým, že se jistým způsobem bude přímo k Ježíšovu srdci, které je mezi jinými jedinečné, obracet.

3.5.1 Matouš 11,25–30

²⁵V ten čas řekl Ježíš: "Velebím, tě Otče, Pane nebes i země, že jsi ty věci skryl před moudrými a rozumnými a zjevil jsi je maličkým. ²⁶Ano, Otče, tak se ti zalíbilo. ²⁷Všechno je mi dáno od Otce; a nikdo nezná Syna než Otec, ani Otec nezná nikdo než Syn - a ten, komu by to Syn chtěl zjevit. ²⁸Pojďte ke mně všichni, kdo se namáháte a jste obtíženi břemeny, a já vám dám odpočinout. ²⁹Vezměte na sebe mé jho a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorného srdce: a naleznete odpočinutí svým duším. ³⁰Vždyť mé jho netlačí a břemeno netíží."¹⁰⁶

¹⁰⁴ Kopřiva, 31-32

¹⁰⁵ Cabra, 85

¹⁰⁶ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad

Ježíš říká, že je tichý a pokorný srdcem. Podle Harringtona tyto dva výrazy (v původním *prays* a *tapeinos*) jsou prakticky významově zaměnitelné. Spojují Ježíše s takovým druhem lidí, které dává za příklad (viz např. Mt 5,5). Harrington poukazuje i na to, že podobná charakteristika Ježíše se v Matoušově evangeliu vyskytuje vícekrát (například v Mt 12,15–21 či Mt 21,5–6). Že takovýto Ježíš jako Mesiáš byl předpovězen, a že takový byl, se Harrington snaží potvrdit i pomocí úryvků ze Starého zákona.¹⁰⁷

Tichost a pokora srdce zároveň v podstatě odkazují i ke dvěma blahoslavenstvím – blahoslavení tišů a blahoslavení čistého srdce. Novotný nejprve poukazuje na to, že blahoslavenství tichých je v Matoušově evangeliu oproti Lukášově verzi na tomto místě přidáno. Autor ho tedy musel kromě plačících a hladovějících po spravedlnosti považovat za adekvátní rozvinutí vlastností těch, kteří jsou podle prvního blahoslavenství nazváni chudými duchem. Zároveň toto blahoslavenství pokládá za rozvinutí Žalmu (Žl 37). Co je ale pro naše účely obzvláště důležité je to, že řecké *praeis* označuje množné číslo od takového člověka, kterého bychom v češtině mohli nazvat také jako: mírného, přívětivého, laskavého, vlídného, přátelského, dobromyslného či klidného. Původní staroslověnský překlad by zase šel přeložit jako: tichý, mírný, pokorný nebo trpělivý.¹⁰⁸ V těchto souvislostech si charakter tichosti v blahoslavenství umíme představit poněkud lépe. (Spíše pro zajímavost uvádím, že v původním hebrejském *nawim* znamená odevzdanost, závislost na Bohu, což by mohlo odkazovat zpět k podkapitole 3.4 Uznání Božího prostoru.)

Hagner uvádí, že tichost je Ježíšovi přisuzována na více místech Nového zákona ale pouze nepřímo odkazem na Starý zákon (např. Jer 26,6). Ježíš přichází tiše a pokorně jako služebník, a to by ho v našich očích mělo činit důvěryhodnějším než například farizeje. To, co zde Ježíš nabízí, bychom podle Hagnera mohli nazvat také slovem spása.¹⁰⁹

Způsob, jakým Ježíš sebestiše a zaručeně všem nabízí odpočinek a pokoj, přitom není jen eschatologického rázu a vyčleňuje ho to z řady starozákonních vykladačů Písma, kteří by takovéto jistoty v sobě samých slibovat nemohli. Podle Hagnera je pro to jediným vysvětlením Ježíšovo vědomí, že s ním přichází nový věk, který je pro jeho následovníky skutečně něčím zásadním a definitivně dobrým. Neznamena to přitom, že by „jho, které

¹⁰⁷ Harrington, 194

¹⁰⁸ Novotný Vojtěch, 57–59

¹⁰⁹ Hagner, Volume 33a: Matthew 1–13, 324–325

netlačí a břemeno, které netíží“, měly symbolizovat něco snadného či nezávazného. Naopak, rozhodnutí jít k němu a vzít na sebe toto „jho“ je závazkem mimořádným. Přesto slibuje, že bude za jakýchkoli okolností k unesení, a dokonce naše duše při něm naleznou pokoj.¹¹⁰ To je nabídka, kterou nemůže dát jen tak někdo.

3.5.2 Ježíšovo srdce v sociální práci

První způsob, jak se sociální pracovník může obohatit vnímáním tichosti (v podobnosti s pokorou srdce) tak, jak je zde vyložena, je inspirace Ježíšovým srdcem pro přetváření srdce vlastního. Pokud totiž tato charakteristika v sobě obsahuje také mírnost, přívětivost, laskavost, vlídnost, dobromyslnost, klidnost, pokoru a trpělivost, popisuje mnoho vlastností, které člověk pravidelně jednající s lidmi v nouzi potřebuje nebo které jeho pracovní výkon mohou přinejmenším zkvalitnit.

V souladu s tím také Kopřiva uvádí, že v rámci dotazníkového šetření (Kopřiva, 1994) mezi 266 zdravotními sestrami a 107 sociálními pracovníci v domovech pro seniory získával odpovědi na otázku: „Kdyby se někdo Vám blízký z nějakého důvodu ocitl v domově pro seniory, jaké tři nejdůležitější schopnosti nebo vlastnosti jeho sester či ošetřovatelek byste mu přála?“ V případě sociálních pracovníků to byly v 61% vlídnost, ochota, láska aj., ve 47% případů pak trpělivost, klid, vyrovnanost aj., na třetím místě vcítění, porozumění, empatie aj. a na čtvrtém místě odbornost, profesionalita, znalosti aj.¹¹¹ Na prvních třech příčkách se tak před odborností umístily vlastnosti, které se týkají vztahu ke klientovi a které se nápadně podobají vlastnostem výše připisovaným Ježíšovi.

Sociální pracovník se tedy může nechat Ježíšovým srdcem inspirovat jako příkladem pro srdce vlastní. Jak jsem ale naznačila v úvodu podkapitoly, není to jediný způsob, jakým může sociálního pracovníka vnímání Ježíšova srdce obohatit. Ježíšovo srdce je bezpochyby specifické díky skutečnosti, že je zároveň srdcem lidským i Božským. Tato skutečnost v nás může vyvolávat napětí, které snad pramení z neprostupnosti tohoto tajemství Kristovy dvojí podstaty. Zároveň nám ale může být nevyčerpatelným zdrojem inspirace a útěchy. Naše srdce, ať už jsme či nejsme sociální pracovníci, bude tomu Ježíšovu vždy podobné, nikdy přitom úplně. Pospíšil říká, že ve světě, kde „lidé jako kdyby stále více ztráceli ze zřetele hlubinu svého vlastního bytí,

¹¹⁰ Hagner, Volume 33a: Matthew 1–13, 324–325

¹¹¹ Kopřiva, 15

svého srdce“,¹¹² „může být Ježíšovo srdce plné lásky, která přemáhá každé odcizení, každý hřích i smrt, přístupovou cestou k Bohu i pravým důvodem k hluboké sebeúctě a k úctě ke svým bližním“.¹¹³

Ježíšovo srdce, stejně jako jeho celoživotní postoj, se však podle Pospíšila může člověku odhalovat jedině díky *kenózi* – sebezřeknutí z lásky.¹¹⁴ Toto zřeknutí se sebe samého však nemá vyjadřovat sebemrškačství či sebelítost. Je označením pro životní dobrodružství, za kterým se člověk vydává právě jen díky lásce, která je pro něj cennější než vlastní představy (o sobě, o svém životě, o druhých, o Bohu apod.).

Tichost a pokora srdce jsou vlastnosti, kterými se Ježíš dle svých vlastních slov popisuje v souvislosti s „odpočinutím duší“, které těm, kteří ho následují, nabízí. V kontextu jeho života, který zejména ve chvíli ukřižování mohl působit jako jedno velké utrpení a zmar, se těžko slova o „jhu, které netlačí“ a „břemenu, které netíží“, chápou. Ježíšovo zmrtvýchvstání však nejen těmto slovům dalo (ne)konečný smysl, který udržuje naději i tam, kde se všechno zdá být jiné, než jsme chtěli, či dokonce ztracené. Sokol o tom říká, že kříž je díky vzkříšení symbolem „té poslední naděje, že člověk, který uvěřil a žije podle této víry, může žít v míru s Bohem, s lidmi i se sebou samým a že se ničeho nemusí bát“.¹¹⁵

¹¹² Pospíšilova parafráze Jana Pavla II. z Generální audience ze dne 8. 6. 1994

¹¹³ Pospíšil, 41–67 (65)

¹¹⁴ Pospíšil, 65–67

¹¹⁵ Sokol, 88

Závěr

Tuto práci jsem psala s cílem nacházet v sociální práci takový přístup, který by mohl čerpat z pojetí srdce v Matoušově evangeliu. K jeho dosažení bylo nutné nejdříve vymezit pojem sociální práce, jak je zde chápána, a poté vyložit význam pojmu srdce v kontextu celé Bible, zejména samozřejmě v Matoušově evangeliu. Jednotlivé významy potom bylo možné interpretovat v kontextu sociální práce. Takto by se dal ve zkratce shrnout obsah všech tří kapitol.

Stěžejní a také nejobsáhlejší je přitom přirozeně třetí kapitola, ve které se věnuji Matoušovu evangeliu. Kapitulu jsem tématicky rozdělila do pěti podkapitol podle významových souvislostí, jak jsem je mezi jednotlivými úryvky zmiňujícími slovo srdce, vnímala, přičemž každá z nich popisuje jeden z jevů, k jehož vyjádření je slovo srdce v Matoušově evangeliu užíváno.

Cíle se mi podařilo dosáhnout tím, že jsem na základě exegetického výkladu každého z úryvků byla schopná najít v sociální práci takovou situaci, která se dá považovat za analogii k významům, které slovo srdce v Matoušově evangeliu nese. K interpretaci jsem přistupovala individuálně. V některých podkapitolách jsem souvislost vnímala naprosto zřetelně a bylo pro mě také snadné pro svoji argumentaci najít dostatečnou oporu v literatuře. V těchto případech věřím, že bude i pro čtenáře snadnější se s mojí interpretací ztotožnit (např. *čistota srdce* versus sebereflexe v sociální práci). Jinde jsem si v interpretaci dovolila volnější přístup také vzhledem ke zmíněnému nedostatku zdrojů vycházejících z kralického překlad (jako je tomu u *uvažování v srdci*, které spojují se syndromem vyhoření), a mohla se tak více projevit subjektivita, kterou vzpomínám v úvodu.

Já sama jsem si při psaní této práce ujasnila mnoho z toho, co jsem dosud jen tušila (například že srdcem lze nazvat všechno, co představuje náš vnitřní svět, nebo že opravdová *čistota srdce* spočívá v jednotě myšlenek, slov a činů), objevila jsem autory se kterými jsem se mohla ztotožnit a v neposlední řadě jsem se mohla ujistit v tom, že život s Bohem se týká každé oblasti lidského života. Byla bych ráda, kdyby mohla být za přínos této práce považována právě její mezioborovost. Snažím se v ní totiž sociální práci nahlédnout biblickým prismaem, což nemusí být úplně běžné a těšilo by mě, kdyby tento přístup inspiroval ve studiu i další studenty sociální práce, či samotné sociální pracovníky v jejich praxi.

Seznam použitých zdrojů

Primární zdroje:

Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*, 17. vyd., 8. opr. vyd., Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 978-80-87287-24-8

Bible kralická: *Písmo svaté Starého a Nového zákona: podle posledního vydání z roku 1613*. 5. vyd. v ČBS. Praha: Česká biblická společnost, 2014. ISBN 978-80-87287-77-4.

Sekundární a internetové zdroje:

AMBROS, Pavel. *Teologické aspekty úcty Božského srdce Ježíšova*. Srdce Ježíšovo: teologie, symbol, dějiny: sborník z konference konané na Vranově u Brna 30. ledna 2002. Ústí nad Labem: Albis international, 2005, s. 29-38. ISBN 80-86971-00-7.

CABRA, Pier Giordano. *Blahoslavení, kdo vychovávají*. Přeložila Stanislava ŠEBKOVÁ. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. Malý duchovní život. ISBN 978-80-7195-859-8.

DUPLACY, Jean. *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad - Křesťanská akademie, 1991.

GENERÁLNÍ SHROMÁŽDĚNÍ MEZINÁRODNÍ FEDERACE SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ. *Definice sociální práce*. Sociální revue [online]. Sociální revue, 2005, 11. 3. 2005 [cit. 2018-04-25]. Dostupné z: <http://socialnirevue.cz/item/definice-socialni-prace>. Originál dostupný z: <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>

HAGNER, Donald A. *World biblical commentary, Volume 33b: Matthew 14-28*. Nashville: Thomas Nelson, 1995. ISBN 0-8499-1096-X.

HAGNER, Donald A. *Word biblical commentary, Volume 33a: Matthew 1-13*. USA: Word, 1993. ISBN 0-8499-0232-0

HARRINGTON, Daniel J., ed. *Sacra Pagina: evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-423-7.

HERYÁN, Ladislav. *Ježíšova blahoslavenství jako inspirace pro pomáhající profese*. (přednáška) Praha: VOŠ Jabok, 15.11.2017.

HØYSTAD, Ole Martin. *Historie srdce*. Zlín: Kniha Zlín, 2011. Tema (Kniha Zlín). ISBN 978-80-87497-40-1.

KATEDRA KŘESŤANSKÉ SOCIÁLNÍ PRÁCE CMTF UP OLOMOUC. *Definice křesťanské sociální práce: pracovní verze*. Sociální práce/ Sociální práca.

- Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2008(4), 56 - 57. ISSN 1213-6204
- KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Vyd. 4.; Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-150-9
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. Malý stuttgartský komentář. ISBN 80-7192-146-7.
- LUPTON, Robert D. *Toxic charity: how churches and charities hurt those they help (and how to reverse it)*. New York, NY: HarperOne, 2011. ISBN 0062076205.
- MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-44-6.
- MUSIL, Libor. *Typologie pojetí sociální práce* [online]. Brno: Masarykova universita Brno [cit. 9.4.2018]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/el/1423/podzim2010/SPR101/um/prispevek.pdf>
- NOBLE, Ivana. *Po Božích stopách: teologie jako interpretace náboženské zkušenosti*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. Moderní česká teologie. ISBN 80-7325-053-5.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956. ISBN: 80-7017-528-1
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví*. Communio: Mezinárodní katolická revue. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013, 17(1-2). 57–59. ISSN 1211-7668.
- POSPÍŠIL, Ctirad V. *Nástin teologie boholidského srdce Páně*. Srdce Ježíšovo: teologie, symbol, dějiny : sborník z konference konané na Vranově u Brna 30. ledna 2002, January 30, 2002. Ústí nad Labem: Albis international, 2005, s. 41-67. ISBN 80-86971-00-7.
- ROHR, Richard. *Skryté věci: písmo jako spiritualita*. Brno: Cesta, 2009. ISBN 978-80-7295-115-4.
- SOKOL, Jan. *Člověk a svět očima bible: pokus o uvedení do biblické antropologie*. Praha: Ježek, 1993. Filosofické texty, sv. 2. ISBN 80-901625-1-7.
- SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9.

SVĚTOVÁ ZDRAVOTNICKÁ ORGANIZACE, *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF*. Přeložili Jan PFEIFFER a Olga ŠVESTKOVÁ. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1587-2.

ÚLEHLA, Ivan. Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe. Vyd. 4., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-36-9.

II. VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Gaudium et spes: pastorální konstituce O církvi v dnešním světě*. Praha: Vyšehrad, 1969. Documenta, 1

Seznam použitých biblických zkratk

Dt:	Deuteronomium
Ef:	List Efezanům
Exod:	Exodus
Ez:	Ezechiel
Iz:	Izaiáš
Lk:	Lukášovo evangelium
Mk:	Markovo evangelium
Mt:	Matoušovo Evangelium
Řm:	List Římanům
Sir:	Kniha Sírachovcova
Žl:	Žalm